

Anja Heikkinen

SAKKE-hanke

Aikuiskasvatuksen muuttuvat paradigmat -teos: Oma maa ja kansa -artikkeli

LUONNOS

ETHÄN KOPIOI!

Oma maa ja kansa

1. Suomalaisuuden itsestäänselvyys

Aikuiskasvatuksen ja etenkin vapaan sivistystyön valtavirtakuvauksissa sen kahtena perusmuotona pidetään työväen- ja kansalaisopistoja ja kansanopistoja.

Aikuiskasvatustieteellisessä kirjallisuudessa ja keskustelussa etusijan ovat saaneet ensin mainitut, joiden työväenliikkeeseen ja sosialidemokratiaan kiinnittyneitä aatteita ja

pedagogisia toimintatapoja pidetään esimerkillisinä koko suomalaiselle

aikuiskasvatukselle. Kuten Jukka Tuomisto edellisessä luvussa osoittaa, eivät

työväenopistojen kehittäjien tosiasiallisesti noudattamat periaatteet ja käytänteet ole olleet kuitenkaan niin erilaisia ja vaihtoehtoisia kuin ohjelmapuheissa on julistettu.

Tämän luvun tarkoitus on luonnehtia niitä suomalaisen aikuiskasvatuksen aatteellisia virtauksia, joihin nähden erontekoa on pidetty tarpeellisenä. Niitä voi kutsua

talonpoikaisiksi, maahenkisiksi tai kansaisiksi. Suomalaisen elämänmuodon ja

kasvatuksen pitkäaikaisina kerrostumina ja valtiollisen itsenäisyyden ideologisina

oikeuttajina niistä näyttää tulleen itsestäänselvyksiä. Niin työväen- kuin maahenkisenkin

valtavirta-aikuiskasvatuksen pyrkimyksenä on ollut edustaa mahdollisimman laajasti

koko kansaa tai väestöä ja torjua erilaisuuksia kärjistävät virtaukset kiistämällä niiltä

sivistyksellisyys tai kasvatuksellisuus. Sen tähden kommentoin esimerkiksi oikeistolaista

aikuiskasvatusta tässä yhteydessä vain sikäli kuin se haastaa talonpoikais-kansaista

valtavirtaa.

2. Harmaanvihreitä kaikki tyynni?

Kun vuonna 2010 silmäilee aikuiskasvatukselliseksi itsensä määrittelemien oppilaitosten

ja järjestöjen esitteitä ja kotisivuja, ei niiden käyttämästä sanastosta ja toimintamuodoista

helposti löydä suuria aatteellisia eroja. Toki puolueiden ja ammattiyhdistysten

sivistysliittojen ja opintokeskusten toiminnan tai palvelujen – jopa tuotteiden - todetaan

Anja Heikkinen

SAKKE-hanke

Aikuiskasvatuksen muuttuvat paradigmat -teos: Oma maa ja kansa -artikkeli

LUONNOS

ETHÄN KOPIOI!

kohdistuvan omalle järjestöväelle (KANSIO), jäsenistölle ja yhteistyökumppaneille (MSL), liitoille, yhdistyksille ja jäsenistölle (TJS) ja mainitaan toiminnan lähtökohdissa porvarillinen (KANSIO), alkiolainen (MSL), kristillinen (Kirkkopalvelut) tai vihreä (ViSiO) aatemaailma. Aatteiden sijasta päällimmäisiksi nousevat kuitenkin valtionavun ehtona olevien säädösten määritelmät vapaan sivistystyön tehtävistä ja opintotoiminnasta, jotka ovat kaikille järjestäjille samat.

Niinpä kaikki ilmoittavat edistävänsä elinikäistä oppimista, yksilöiden persoonallisuuden monipuolista kehittymistä ja kykyä toimia yhteisössä sekä kansanvaltaisuuden, tasa-arvon ja moniarvoisuuden toteuttamista suomalaisessa yhteiskunnassa. Opintokerhot opiskelevat itsenäisesti opinnollisesti jäsenille tärkeitä asioita ja kurssit valmentavat järjestöjen luottamushenkilöitä ja avaintoimijoita. Toimintatavoissa toistuvat yleiset elinikäisen oppimisen politiikan periaatteet, kuten henkilökohtaiset opintosuunnitelmat, aiemmin opitun tunnustaminen, yhteistoiminnallisuus ja vertaisoppiminen.

Kansalaisopistot viittaavat erityistehtäväänsä alueellisiin ja paikallisiin sivistystarpeisiin vastaajana, kansanopistot kertovat olevansa aikuisille, nuorille aikuisille ja nuorille monipuolista koulutusta tarjoavia oppilaitoksia ja kesäyliopistot tarjoavat alueellista koulutusta. Vain setlementtiliitto korostaa kasvatus- ja sivistystoiminnan olevan osa kristillis-yhteiskunnallisen yhteisöllisyytyönsä kokonaisuutta. Urheiluopistojen toiminta näyttää olevan kaukana perinteisestä vapaasta sivistystyöstä: ne kuvaavat itsensä liikunta-alan ohjaajien ja ammattilaisten kouluttajaksi ja liikuntapalvelujen tuottajiksi. Toisaalta myös kansalais- ja kansanopistojen tulkinnat sivistystarpeisiin vastaamisesta tarkoittavat suurelta osin kysyntää vastaavien liikunta- ja harrastuspalvelujen ja muuta koulutusjärjestelmää paikkaavien ja täydentävien opintojen järjestämistä.

Ammatillisen aikuiskasvatuksen kerrostumista on suurin osa sulautunut osaksi ammatillista ja korkea-asteen koulutusjärjestelmää. Muutamat jatkavat elämäänsä opintokeskusten jäsenjärjestöinä, kuten Martat ja osuustoimintajärjestöt. Merkittävin toimija on ammatillisia aikuiskoulutuskeskuksia yhdistävä Ammatillisen

Anja Heikkinen

SAKKE-hanke

Aikuiskasvatuksen muuttuvat paradigmat -teos: Oma maa ja kansa -artikkeli

LUONNOS

ETHÄN KOPIOI!

Aikuiskoulutuksen Liitto (AIKE). Sen aatteellista suuntautumista ja integroitumista muuhun ammatilliseen koulutusjärjestelmään ilmentää meneillään oleva yhdistyminen ammatillisten oppilaitosten ylläpitäjiä ja koulutuksen järjestäjiä yhdistävän Koulutuksen Järjestäjien Liiton kanssa. Tarkoituksissa korostuu taloudellisen kasvun, kilpailukyvyn ja yrittäjyyden edistäminen, ammatillisen ja työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen kehittäminen ja vaikuttavuuden lisääminen, mutta myös elinikäisen ja monikulttuurisen oppimisen edistäminen työelämässä. Opillinen aikuiskasvatus – aikuisten lukio-opinnot, avointen yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen opinnot – ei juuri profiloidu aatteellisesti oppilaitosten perustoiminnasta, vaikka viimeiset säädösmuutokset ovatkin antaneet niille erityisen aikuiskoulutustehtävän. Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen täydennyskoulutus tähtää markkinaperustaiseen henkilöstön- ja organisaationkehittämiseen.

3. ”Nuo meille rakkaaksi käyneet kansanopistomme”

Vanhimpana järjestäytyneen vapaan sivistystyön muotona pidetään yleisesti kansanopistoja. Nykyään suomalaiset kansanopistot ryhmitellään ”taustayhteisön ja luonteen” mukaan sitoutumattomiin, kristillisiin, yhteiskunnallisiin ja erityisopistoihin. Niiden yhteisinä tavoitteina on ”*auttaa yksilöä* toteuttamaan omia mahdollisuuksiaan..., lisätä hänen tietoisuuttaan, kriittisyyttään ja vastuutaan yhteiskunnan jäsenenä sekä antaa hänelle välineitä oman elämän hallintaan. Opiskelu... on kokonaisvaltaista: teorian ohella korostuu käytäntö, opiskelun ohella elämä, tiedollisten tavoitteiden ohella tunne-elämä.” Toiminnan konkreettinen esittely puhuu kuitenkin koulutustarjonnasta ja opiskelumahdollisuuksista. Opiskelijoita lähestytään yksilöinä, jotka voivat *suorittaa* peruskoulua, lukiota, avointa yliopistoa, ammatillisia perus-, ammatti- ja erikoisammattitutkintoja, oppisopimuskoulutuksia, erityisopetusta ja maahanmuuttajakoulutusta. Kansanopistoissa voi myös erityisesti kesäisin *harrastaa* kieliä, taideaineita ja käden taitoja ja *valmentautua* lukioon. (SKY 2009 – <http://www.kansanopistot.fi/> elokuu 2009.) Kansanopisto-opetuksen sisällöistä yleisimpiä

Anja Heikkinen

SAKKE-hanke

Aikuiskasvatuksen muuttuvat paradigmat -teos: Oma maa ja kansa -artikkeli

LUONNOS

ETHÄN KOPIOI!

ovat nykyään teologia, musiikki, kuvataide, käsi- ja taideteollisuus ja käden taidot, viestintä- ja informaatioala, kansalais- ja järjestötoiminta, englannin kieli, opetus-, ja kasvatustyö ja psykologia, teatteri ja tanssi sekä liikunta ja urheilu. (Vaherva ym. 2006.)

Millaisia tarkoituksia hahmottelivat kansanopistolle sen perustajat? Vakiintunut tulkinta on, että kansanopistot olivat osa Kansanvalistusseuran ympärille 1870-luvulla kokoontuneiden fennomaanien laajempaa epäpoliittisin tunnuksin tapahtuvaa aatteellista ja järjestöllistä toimintaohjelmaa. (Liikanen 1989) Koko maan kattavaa toimijaverkostoa olivat perustamassa samat hahmot, jotka edistivät suomenkielisen väestön poliittisia sekä sosiaalisia oikeuksia ruotsinkielisen eliitin hallinnoimassa sääty-yhteiskunnassa. Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen, Agathon Meurman, Johan Richard Danielson ja Ernst Gustaf Palmén ajoivat myös suomenkielisen yliopisto-, oppikoulu- ja kansanopetuksen asiaa. Näiden, kuten Kansanvalistusseuran pitkäaikaisen sihteerin Aksel August Granfeltinkin, toimintaa tarkastellaan teoksen aikuiskasvatuksen suomalaisia vaikuttajia käsittelevässä osassa. Vaikka seuran päätehtäväksi määriteltiin ”kelvollisen, halpahintaisen ja kansantajuksen kirjallisuuden levittäminen ja painattaminen” (Sallila 2004), käytännössä se pyrki ohjailemaan maakunnissa tapahtuvaa kansalaisliikehdintää ja kanavoimaan sitä suomalaisen puolueen ohjelman edistämiseen.

Seuraan ja sen haaraosastoihin liittyneet maakuntien virkamiehet, opettajat, papit ja kartanonomistajat tulkitsivat kansanvalistamisen kuitenkin kokonaisvaltaisemmin. Vuonna 1863 käynnistynyt valtiopäivätoiminta, vuodesta 1865 voimaan tullut asetus maallisesta kunnallishallinnosta sekä vuoden 1879 elinkeinoasetukseen huipentunut taloudellisen toiminnan vapautuminen antoivat maaseutuväestölle uudet mahdollisuudet alueelliseen vaikuttamiseen. Myös 1860-luvun nälkävuodet ja laajeneva maataloudellinen seura- ja neuvontatoiminta kannustivat talollisia oma-aloitteiseen elinolojensa turvaamiseen. (Kaukovalta 1931, Niemelä 1999.) Toimijat korostivat itseään talonpoikaisena, ei vain suomalaisena sivistysliikkeenä. (Rauhala 1928.) Vaikka kansanopistoate on kirjattu kansanvalistusseuran nimiin, ajoivat kansanopistojen

Anja Heikkinen

SAKKE-hanke

Aikuiskasvatuksen muuttuvat paradigmat -teos: Oma maa ja kansa -artikkeli

LUONNOS

ETHÄN KOPIOI!

perustamista samat kirjastoja, nuorisoseuroja ja raittiusseuroja puuhanneet kuntien ja maakuntien aktiivit, jotka keräsivät lahjoituksia, iltamatuloja ja kunnilta avustuksia toiminnan käynnistämiseksi. Talonpoikainen sivistysliike korosti myös kansanvalistusseuran syntyyn vaikuttaneita ”rahvaanopetuksen” ystäviä, Jyväskylän seminaarilaisia, jotka katsoivat kansakoulunopettajien eetokseen kuuluvan myös edistää koulupaikkakuntansa väestön sivistystä. (Inkilä 1949.) Maakunnista kotoisin olevat yliopiston opettajat ja ylioppilaat pitivät myös velvollisuutenaan tukea toimintaa (kuten vaikuttajat-osassa esiteltävä Severi Nyman). Ensimmäisten opistojen perustaminen olikin paljolti riippuvainen alueelle muodostuneen valistushenkisten vaikuttajien verkostosta.

Jyväskylän seminaarista valmistunut nimismiehen tytär Sofia Hagman (1842-1900) tutustui Ruotsin ja Tanskan kansanopistoihin ja perusti vuonna 1888 Kangasalle tytöille tarkoitetun kansanopiston. N. F. Grundtvigin nimiin kirjattu kansanopistoaate kiinnittyi erityisesti tanskalaisen talonpoikaistoon ja sitä edustavaan Liberal Venstre-puolueeseen. Sen ohjelmassa oli koko kansaa osallistavien vallankäyttötapojen aikaansaaminen. Ehtona oli eliitin etuoikeuksia palvelevan elitistisen opillisen kasvatuksen korvaaminen kansaisella kasvatuksella ja valistuksella. (Jarning 2002, Koorsgaard 2004.) Kansaisen kasvatuksen ei pitänyt nojautua korkeakulttuuriseen, kirjalliseen perinteeseen, vaan itsekasvatukselliseen prosessiin, jossa osallistujat suullisesti – puhein, keskusteluihin, lauluihin – tulevat tietoiseksi elämänmuotonsa kantaman ajattelun, tunteiden, ihanteiden perinteestä. Grundtvigin kansaisen sivistyksen visiosta toteutui vain saksalaiselle oppikoululle tarkoitettu vaihtoehto eli kansanopisto. Vaikka Grundtvig piti luterilaisuutta – sen kansanomaisessa, herännäisessä muodossa – yhteensopivana pohjoismaiseen kansaiseen perintöön, hän kielsi niin uskonnon kuin tutkintoihin tähtäävän opetuksen, sillä se oli vastoin opiskelijoiden ja opettajien omaehtoista ja vastavuoroisuuteen nojaavaa valistumisen periaatetta. Kangasalan kansanopisto, kuten kymmenet sen jälkeen perustetut opistot, poikkesivat kuitenkin grundtvigilaisesta esikuvasta: käsityö ja käytännön työt olivat opintojen keskiössä ja uskonto kuului oppiaineisiin. Suomalaisissa kansanopistoja käsittelevissä esityksissä ei juuri kuvata ruotsinkielisiä opistoja – syyksi

Anja Heikkinen

SAKKE-hanke

Aikuskasvatuksen muuttuvat paradigmat -teos: Oma maa ja kansa -artikkeli

LUONNOS

ETHÄN KOPIO!

voi arvella jo kansanvalistusseuran perustamista seurannutta ruotsinkielisten irtiottoa, joka konkretisoitui Svenska Folkskolans Vänner-järjestön perustamiseen vuonna 1882. (ks. Wallén 2010.) Useimmat ensimmäisistä kansanopistoista olivat kuitenkin ruotsinkielisiä – tärkein Porvoo, joka muodostui jatkossa pohjoismaisten kansanopistoyhteyksien keskuksiksi. Oppiainetilastojen mukaan ruotsinkieliset kansanopistot näyttävät noudattaneen tarkemmin tanskalaisia esikuviaan, sillä monet jättivät alkuvaiheessa uskonnon pois opetusohjelmasta.

Myös suomenkielisissä opistoissa uskonnon opetus oli aluksi vähäistä: opetus painottui vuosina 1905-06 käytännön aiheisiin: käsityöhön, talouteen ja maatalousaineisiin. (Karttunen 1979.) Kansanopistojen perustajien yhteydet ajan sivistyneistön ja porvariston aatemaailmaan ja nousevaan naisliikkeeseen, kuten Marttoihin, ilmenivät muuten yhteiskasvatuksen hengessä tapahtuneeseen terveysopin – sittemmin julkilausutusti ”naisten terveysopin” – opetukseen, yleensä vain naisoppilaille, mittausoppia taas opetettiin vain miesoppilaille. Jatkossa kansanopistoja perustettiin lähinnä maaseudulle tukemaan tilallistuvan talonpoikaisnuorison – niin naisten kuin miestenkin – kykyä osallistua ja vaikuttaa poliittiseen, taloudelliseen ja sosiaaliseen elämään paikallisesti ja valtakunnallisesti. (Rauhala 1928, Kaukovalta 1931.)

Kuten Anna Halme myöhemmin tässä teoksessa osoittaa, pioneerien mielissä kansanopisto simuloi yhteisönsä toimintaan ja kehittämiseen osallistuvaa *talonpoikaistilaa, perhettä ja kotia*. (myös Kempainen 2008.) Talolliseen elämänmuotoon orientoivat – ja, kuten väitetään, 1900-luvun alussa venäläisten vallanpitäjien epäluulojen takia virallisesti korostetut – maataloudelliset tarkoitukset sävyttivät kaikkien aineiden ja koko opistoyhteisön toimintaa. Kansanopistoaatteen kannalta tärkeinä ja muun muassa opiston johtajuutta arvottavina aiheina pidettiin kuitenkin humanistis-yhteiskunnallisia aineita. Äidinkielen, historian, maantiedon, yhteiskuntatiedon ja uskonnon opetuksen kautta koko opistotoiminta sai aatteellisen mielekkyytensä ja oikeutuksensa. (Karttunen 1979, Kempainen 2008.) Vaikka

Anja Heikkinen

SAKKE-hanke

Aikuiskasvatuksen muuttuvat paradigmat -teos: Oma maa ja kansa -artikkeli

LUONNOS

ETHÄN KOPIOI!

alueelliset erot olivatkin suuria, kansakoulun suorittamista palvelevien aineiden osuus pysyi keskeisenä aina 1940-luvulle asti: laajenevaa kouluverkostoa eturintamassa hyödyntäneen talollisväestön sijasta opistoihin hakeutui yhä enemmän pientilallista ja työläisnuorisoa.

Vaikka uskonto kuului grundtvigilaisiksi ja maakuntaopistoiksi kutsuttujen oppilaitosten ohjelmaan, kansanopistoaatteeseen sisältyi alun perin kriittisyys valtakirkon ”kuollutta uskovaisuutta” ja rahvaan tietämättömyyteen ja pimeyteen jättämistä kohtaan. Kun kansakoulu ja kouluhallinto oli jo irrotettu kirkon hallinnasta, ei aikuisväestönkään valistaminen saanut jäädä rippikoulun varaan, kuten pappissääty esitti. (Rauhala 1928, Kaukovalta 1931.) Monet kansanopistoliikkeen ideologit – kuten Niilo Liakka ja Arvo Inkilä – olivat lähellä nuorsuomalaisia, sosiaalireformistisia aatteita, joissa ajatusten ja mielipiteiden vapaus olivat keskeisiä.¹ Varsinkin perinteisissä herännäispiireissä kansanopistojen opetusohjelmia ja –tapoja alettiin kuitenkin pitää liian maailmallisina leikkeineen, lauluineen ja iltamineen. (Kempainen 2008, 13-14.) Vuonna 1907 aloitti toimintansa ensimmäinen kristillinen kansanopisto Sörnäisissä ja se sai seuraajia eri puolella maata. Herännäisopistojen tavoite oli kristillisen luonteenkasvatus, yhteistyö oppilaiden vanhempien ja muun heränneen kansan, myöhemmin yleisemmin seurakunnan ja kirkon kanssa. Kansanopistoille yhteisten tietopuolisten ja käytännöllisten aineiden ohella niissä opetettiin herännäisyyden historiaa, laulettiin Siionin virsiä ja pidettiin seuroja. Tärkeä osa yhteiskuntaelämään valmistautumista olivat myös seurakuntalaisille järjestetyt kerhot ja pyhäkoulut. Zachris Castrénin kanta eri uskonnollisten ja poliittisten piirien oikeudesta perustaa kansanopistoja sai vuoden 1924 kansanopistokomitean myöntymään laajaan, tosin puoluekiihoituksen kieltävään, määritelmään kansanopistosta, mikä takasi kristillisille opistoille valtionavun. (emt., 14.)

Tanskassa ja Norjassa 1800-luvulla käynnistyneet opistot noudattivat pitkään vahvasti grundtvigilaisia esikuvia. Paradoksaalisesti molemmissa maissa tarkoituksellisesti talonpoikaistoon suuntautuneet koulut sisälsivät hyvin vähän maataloutta palvelevaa

Anja Heikkinen

SAKKE-hanke

Aikuskasvatuksen muuttuvat paradigmat -teos: Oma maa ja kansa -artikkeli

LUONNOS

ETHÄN KOPIO!

opetusta. (Jarnig 2002.) Kiintoisaa on, että suomalaiset kansanopistojen sivistystehtävää painottaneet vaikuttajat ihastelivat, kuinka Tanskan menestyksessä maatalous perustuu sikäläisten opistojen maatalousväestön keskuudessa tekemään sivistystyöhön. (Karri 1930) He jättivät huomiotta sen, että Tanskassa kansanopistoja, maataloudellisia ja teknillisiä kouluja perustivat samat, tiiviit paikalliset verkostot ja että niiden oppilaat olivat samaa, paikallista nuorisoa. Ruotsissa kansanopistot sen sijaan syntyivät maataloutta palvelevina alueellisina oppilaitoksina. (Nilsson ym. 2009.) Ne eriytyivät sukupuolen mukaan joko erillisiksi oppilaitoksiksi tai miesten talvi- ja naisten kesäkursseiksi. Kun suurtilallisten kiinnostus kansanopistoihin hiipui, ne uusivat profiiliaan maaseudun ja kaupunkien työläisten ja työttömien tarpeisiin vastaavaan koulutukseen. Työväenopistot ja opintopiiritoiminta jättivät kansanopistot marginaaliin ja 1940-luvulla maataloudelliset oppilaitokset irtautuivat kansanopistoista osaksi ammatillista koulutusta. Koko ikäluokalle tarkoitetut peruskoulu ja lukiokoulu vähensivät kansanopiston tarvetta entisestään 1960-luvulta lähtien. (emt.) Norjassa kansanopistosta taas tuli 1900-luvun vaihteesta lähtien maaseutunuorisolle oppikoulun käynnin vaihtoehto jatko-opintoihin tai työelämään etenemiseen: opetus alkoi muistuttaa oppikoulun alaluokkia ja keskikoulua ja ammatillisesti valmistavat kurssit ja linjat vähitellen lisääntyivät. (Jarning 2002.) Ruotsin tapaan ”koulutusyhteiskunta”-politiikan omaksuminen 1960-luvulla johti ”kansaisen” kasvatuksen vaihtoehtoisuuden katoamiseen kansanopistotoiminnasta.

Anna Halme (2003) on todennut, että kansanopistokasvatus perustui johtajien ja opettajien avoimuuteen ja kiinnostukseen oppilaita kohtaan. Grundtvigiläisen hengen mukaisesti opettajien oli opittava oppilailta näiden elämäntodellisuutta ja oman taustansa ja elämänpiirinsä välittämisen sijasta etsittävä yhdessä heidän kanssaan sivistymisen konkreettisia sisältöjä ja merkityksiä. Eettiset aiheet – siveysopin ja siveellisyyden nimissä – olivat opistoelämään kuuluvissa keskusteluissa ja esitelmissä yleisimpiä. Valistus – aikalaisten sanastossa myös ”koulu” – merkitsi halujen ja aistimellisuuden saamista hillintään, pyrkimystä järkeen ja järjestelmällisyyteen ja niiden ilmiänsä

Anja Heikkinen

SAKKE-hanke

Aikuiskasvatuksen muuttuvat paradigmat -teos: Oma maa ja kansa -artikkeli

LUONNOS

ETHÄN KOPIOI!

puhtauteen ja siisteyteen nojautumista kaikessa toiminnassa sekä yleisten ja yhteisten tarkoitusten asettamista yksilöllisten edelle. Kainuussa kansanopiston naisia arvostettiin avioliittomarkkinoilla jopa emäntäkoulujen naisia enemmän: jo taloon tultaessa saattoi vieras päätellä, että täällä on emäntä kansanopiston käynyt. (Kempainen 2008.)

Talonpoikaisen sivistysliikkeen into esiintyä puolueettomana kansan edustajana vaimensi monien sen piirissä jo 1800-luvun lopulla esittämää huolta siitä, että sivistysrientojen ulkopuolelle jäivät kaikkein köyhimmät, ”syvimmät” kansan kerrokset. (Rauhala 1928, Kaukovalta 1931.) Vaikka kansanopistot periaatteessa olivat avoimia kaikille, käytännössä niin ylläpitäjät, opettajat kuin oppilaatkin kokivat niiden kasvattavan omaa maata ja kansaa puolustavaa etujoukkoa. Kasvatuksessa korostettiin kyllä perhemäisten ja kodinomaisten suhteiden tärkeyttä isäntien, emäntien, palvelusväen ja muiden yhteisön jäsenten kesken, mutta suhteisiin sisältyneistä omistus- ja valtaeroista vaiettiin. (Halme 2003) Kun maaseudun nuorisosta, varsinkin syrjäseuduilla, suuri osa ei vielä 1920-luvulla käynyt läpi koko kansakoulua, rekrytoivat kansanopistot selvästi sen paremmin koulutettua osaa.

Taulukko 1. Kansanopiston oppilaiden aikaisempi opiskelu 1907-38. (Suomen Virallinen Tilasto)

	1907-08	1912-13	1916-17	1918-19	1923-24	1928-29	1933-34	1937-38
Jokin ylempi oppilaitos	3	4	3	3	4	3	7	5
Kansanopisto	2	3	2	11	5	4	4	4
Läpi ylemmän kansakoulun	66	71	76	71	72	4	4	4
Jonkin verran kansakoulua	14	10	8	10	8	77(??)	78	82
Ei kansakoulua	15	12	11	5	10	12	7	5

Taulukko 2. Oppilaiden aikaisempi opiskelu 1920- ja 1930-luvuilla. (Karttunen 1979)

	Suomenkieliset	%	Ruotsinkieliset	%
	1922-25	1935-38	1922-25	1935-38
Aikaisempi opiskelu				
Oppikoulu	3	4	3	2

Anja Heikkinen

SAKKE-hanke

Aikuiskasvatuksen muuttuvat paradigmat -teos: Oma maa ja kansa -artikkeli

LUONNOS

ETHÄN KOPIOI!

Kansanopisto	2	1	2	1
Kansakoulu	72	87	87	94
Osa kansakoulua	13		5	
Ei ollenkaan kansakoulua	10	6	2	1
Ammattikoulu	-	-	-	2

Huoli kansan kansalaistaidoista kasvoi sivistyneistön piirissä suurlakon levottomuuksien ja yleisen äänioikeuden säätämisen yhteydessä. Kansakoulujen ohella odotettiin kansanopistojen voivan kasvattaa kansan keskuuteen valistunutta etujoukkoa, joka varmistaisi yhteiskuntarauhan ja keskusteluyhteydet sivistyneistön ja kansan kesken. ”Mutta kehittyneempikin nuorukaisikä vaatii opinahjonsa, jossa kansalaismieli ja kansalaiskunto pääsee itsenäisemmin ja perusteellisemmin varttumaan. Nämä ahjot ovat meillä jo valmiit – nuo meille rakkaiksi käyneet kansanopistomme. Näistä ahjoista tulee lähteä niiden miesten ja naisten, jotka kansan syvien rivien lähimpinä luottamusmiehinä sitä johtavat taloudellisissa yrityksissä, kunnallisessa ja valtiollisessa elämässä ja ylipäänsä sen sekä aineellisessa että henkisessä työssä. Niiden on luotava se virkavallasta riippumaton, sivistynyt sääty, joka on kaikissa koettelemuksissa oleva kansan lähin tuki ja turva. Nämä ’kansan yliopistot’ ansaitsevat siis mitä hellintä huolenpitoa... On aika, että ne nyt saavat Suomen kansanopetuslaitosten sarjassa oikean paikkansa, joka ei saata olla mikään muu kuin varsinaisen kansanopetuksen korkein aste, johon kansakoulu ja jatko-opetus johtavat ja joka tämän opetuksen päättää” (Johnsson 1906, 121-122).ⁱⁱ

Käytännössä opistojen taustalla olleet sivistyneistöä ja talonpoikaista yhdistävät liikkeet alkoivat hiipua, joten niiden oli jo taloudellisista syistä etsittävä toiminnalleen uutta oikeutusta. Monet kansanopistot oli jo alun perin perustettu maanviljelys- ja karjanhoito-oppilaitosten yhteyteen. Kun sekä koulumainen maatalousopetus että neuvontatoiminta laajeni 1900-luvun alussa, ne alkoivat kilpailla kansanopistojen kanssa etenkin miespuolisen nuorison kiinnostuksesta. Monissa opistoissa alettiin 1910-luvulta lähtien vahvistaa ja ammatillistaa maataloudellista ja kotitalousopetusta joko yksin tai yhteistyössä varsinaisen maataloudellisen koulun kanssa. (Halme 2003) Itsenäisestä, kansanomaiseen kristillisyyteen perustuvasta talonpoikaisuudesta tuli opistoissa

Anja Heikkinen

SAKKE-hanke

Aikuiskasvatuksen muuttuvat paradigmat -teos: Oma maa ja kansa -artikkeli

LUONNOS

ETHÄN KOPIOI!

vallitseva aate. Se kiteytyi maahenkisyyteen, jossa ”maa” oli taloudellisen, poliittisen ja siveellisen itsenäisyyden ja edistymisen ehto. Opistoaatteessa käytännölliset aineet olivat ”henkisen sivistyksen ja vireyden edistämisen välikappaleita” (emt., 128), mitä voi pitää vastakkaisena Snellmanin vakaumukselle siitä, että aineellisen hyvinvoinnin ja menestyksen ehtona on henkinen sivistys.

Kansanopistoaatteen kansan itsenäistämisen ja sivistämisen pyrkimysten on tulkittu täyttyneen vuoteen 1918 mennessä. (Aaltonen ym. 1991) Erytisesti maaseutua vahvasti kouraissut sisällissota vahvisti kuitenkin jo 1900-luvun vaihteessa kehkeytyneitä yltiöisänmaallisia aatteita. Suuri osa kansanopistoista tuki aktiivisesti sodan valkoista osapuolta: opettajat ja opiskelijat lähtivät innolla mukaan sotimaan ja rakennukset annettiin joukkojen käyttöön. Oppilas Vilho Pyrhönen Keski-Savon opistosta kertoo: ”Heti kun juna saapui asemalle, hyppäsi sieltä joukko reippaita nuorukaisia täysissä sotavarusteissa, he tervehtivät iloisesti meikäläisten joukkoa ja sanoivat nyt lähtevänsä Mikkeliä punikeilta valloittamaan. ’Eläköön! Eläköön Suomi’ huutojen kaikuessa lähti juna hiljaa vierimään Mikkeliä kohti, vieden mukanaan suurimman osan Toivonmäen pojistakin valmistautumaan sotilaaksi Suomen vapaustaistelua varten” (Myyryläinen 2002, Linturin 2003, mukaan.) Kiihkosuomalaisten viha ruotsinkielistä eliittiä ja venäläisiä vallanpitäjiä kohtaan täydentyi oman maan ja kansan peppureilla.

Kansanopistoaate sai uutta pontta lähentymällä nationalistista suojeluskunta- ja Lotta-liikettä, joista tuli 1920–30-luvuilla Suomen laajimmat ja vahvimmat joukkojärjestöt. Niissä aiemmat yhteisöllisyyden, itsenäisyyden ja maahenkisyyden kokonaisvaltaiset ja molemmille sukupuolille yhteiset ideaalit pelkistyivät sotilaallisiin kodin, uskonnon ja isänmaan ihanteisiin, jotka korostivat soturi-miesten ja äiti-naisten kutsumusten eriytymistä.

Kansanopistoliikkeen sosiaalireformistiset ja nuorsuomalaismieliset vaikuttajat pysyivät kriittisinä äärioikeistolaistumista kohtaan. Muun muassa Yrjö Länsiluodonⁱⁱⁱ johdolla tuomittiin vapaamielisiin ja vasemmistolaisiin kohdistunut laitton vapauden riisto ja

Anja Heikkinen

SAKKE-hanke

Aikuskasvatuksen muuttuvat paradigmat -teos: Oma maa ja kansa -artikkeli

LUONNOS

ETHÄN KOPIOI!

väkivalta. (Niemi 2004.) Sisällissotaakin oli arvioitava uudella tavalla: venäläisvihollisen karkotuksen sijasta taistelussa oltiin ”köyhiä” ja ”syvimpiä” kansan kerrostumia vastaan: syy oli liikkeen niihin kohdistamien sivistystoimien riittämättömyys. Torpparien vapautus- ja sitä seurannut asutuslaki sekä yleisen kunnallisen äänioikeuden säätäminen osoittivat kuitenkin, että sivistystoimien ohella kyse oli perustavista taloudellista ja poliittisista oikeuksista. 1920-luvun radikaali pientilallistuminen ei kuitenkaan houkuttanut ”syvimpiä kerrostumia” kansanopistoihin eikä muuhunkaan koulutukseen. Opistoväki toivoi sen kuitenkin kiinnostuvan laajenevasta aineellisen sivistymisen mahdollisuudesta eli alempien maatalouskoulujen ja pienviljelijäopiston perustamisesta 1920-luvulla. (Kaukovalta 1931, Karri 1930.) Toinen kansanopistoille tarjoutuva sivistystehtävä oli kansakoulunopettajiksi pyrkivien valmennus. Jo aiemmin oli opistoissa talonpoikaiseen elämänmuotoon palaamisen veroisena vaihtoehtona pidetty kansansivistyksen palvelukseen astumista. 1930–50-luvuilla kansanopistot markkinoivat ja tarjosivat maaseudun lahjakkaalle (ylijäämä)nuorisolle tien ammatillisesti ja yhteiskunnallisesti kunnialliseen elämään. (Huuhka 1955, Kemppainen 2008.)

Toisen maailmansodan jälkeen perinteiselle opistotoiminnalle oli vielä kysyntää muutamiksi vuosiksi, kun opistot osaltaan kouluttivat siirtolaisväestöä ja sodasta palannutta nuorisoa. Kun väestö alkoi olla kansakoulun käynnyttä ja jatko-opintomahdollisuuksia oli maaseudullakin entistä enemmän - kansalaiskoulut, keskikoulut, maatalouskoulut ja ammattikoulut – alettiin kansanopistojen ja niille annettujen valtionavustusten tarpeellisuutta kritisoida julkisuudessa. Samaan aikaan kansanopistojen ja työväenopistojen johtavat ideologit keskittyivät kiistelemään toimintaperiaatteidensa oikeaoppisuudesta. Edelliset puolustivat grundtvigilaista perinnettään ja syyttivät jälkimmäisiä puoluehenkisydestä, jälkimmäiset taas moittivat edellisiä tunnustuksellisesta pintatiedon levittämisestä ja julistivat edustavansa tieteellisen ja oppimisen sivistyksen castrénilaista tulkintaa. (Kansansivistysopillinen aikakauskirja 1948-54) Kansanopistojen sisällä nuorempi polvi kritisoi kristillisyyden dominoivuutta opistojen ohjelmassa. Väitteissä oli perätkin: kouluhallituksen tarkastajat

Anja Heikkinen

SAKKE-hanke

Aikuskasvatuksen muuttuvat paradigmat -teos: Oma maa ja kansa -artikkeli

LUONNOS

ETHÄN KOPIO!

ratkaisivat sen, millä perusteilla opisto sai avustuksensa, ja pitkäaikainen tarkastaja Yrjö Länsiluoto oli erityisen myötämielinen opistojen kristillisyydelle. (Kempainen 2008.)

Voi väittää, että 1950-luvulta lähtien opportunismi sai kansanopistoissa enenevästi valtaa. Vaikka aatteellista perintöä on pyritty pitämään hengissä ja elvyttämään, opistojen säilyttämisestä on tullut niin ylläpitäjille, henkilöstölle kuin poliitikoillekin entistä enemmän itsetarkoitus. ”Osansa oli myös omistajuuden uudelleen määrittelyllä, kun alkuperäinen kansanliike oli aikaa sitten hävinnyt olemasta” (Linturi 2004). Vuoden 1950 valtionapulaki avasi opistoille kuitenkin uusia mahdollisuuksia ammatillisten opintojen järjestämiseen ja oppikoulua korvaavien kansankorkeakoulujen perustamiseen. Muuttuneessa puoluepoliittisessa tilanteessa alettiin perustaa myös poliittisia opistoja – kuten Sirola-opisto, Voionmaa-opisto, Alkio-opisto, Pohjola-opisto, myöhemmin Paasikivi-opisto - ja ammattiyhdistysopistoja, jotka selvällä ideologisella profiilillaan tarjosivat vaihtoehdon perinteisille opistoille.

1960-luvun vaihteessa maalaisnuorten kiinnostus kansanopistoihin oli jo hiipunut 1930-luvun 80 prosentista runsaaseen 60 prosenttiin. (Oksanen 1964.) Seuraavan kymmenen vuoden aikana heidän osuutensa putosi noin 30 prosenttiin. Oli selvää, ettei opiskelijoiden tuleva elämänpiiri olisi maataloudessa, tuskin edes maaseudulla: maahenkiset kasvatusaatteet kyseenalaistuivat.

Taulukko 3. Kansanopistojen perusoppijaksojen ja kurssien opiskelijat sosiaaliryhmän mukaan 1971 – 72 ja 1972 – 73 (%) (Vapaan Sivistystyön vuosikirjat)

	1971 – 72	1972 – 73	
		Perusoppijakso	Kurssi
Ylemmät toimihenkilöt ja heihin verrattavat yrittäjät	3	3	7
Alemmat toimihenkilöt ja heihin verrattavat yrittäjät	16	15	16
Ammattitaitoiset työntekijät	24	24	37
Ammattitaidottomat työntekijät	10	9	4

Anja Heikkinen

SAKKE-hanke

Aikuskasvatuksen muuttuvat paradigmat -teos: Oma maa ja kansa -artikkeli

LUONNOS

ETHÄN KOPIOI!

Itsenäiset maanviljelijät	36	33	8
Muut	12	16	29

Muissa pohjoismaissa kansanopistot olivat kääntäneet kurssinsa myös kaupunkilaisnuoria palveleviin täydentäviin ja valmentaviin opintoihin jo 1930-40-luvuilla. Suomessa peruskoulu- ja jatko-opintoihin valmentavat erikoislinjat sekä valikoidut ammatilliset linjat käynnistyivät 1970-luvulla. Opistoperhe-elämän periaatteet kyseenalaistuivat, kun uudet opiskelijasukupolvet edellyttivät yksilöllistä vapautta ja kieltäytyivät raittiuden, siveellisyyden ja tottelevaisuuden vaatimuksista. (Linturi 2003, 6). Kun aina 1970-luvulle asti epäpoliittisina edustautuneet kansanopistot olivat voineet tukeutua kouluhallituksessa, eduskunnassa ja ministerien esikunnissa vaikuttaviin kannattajiinsa, poliittinen käänne vasempaan ja teknokraattis-reformistiseen koulutuspolitiikkaan katkaisi pitkän perinteen. Kouluhallituksen opettaja- ja rehtorikoulutuksen, opettajapäivien ja tarkastustoimen välittämä hegemoninen kansanopistoate kyseenalaistui. Koulutuspolitiikkaan ja –hallintoon vaikuttamisesta tuli entistä suurempi huoli: oli etsittävä kansanopistoille sopivia koulutustehtäviä tai keksittävä rahoittajia kiinnostavia uusia toimintamuotoja.

Kansanopistot muuttuivat 1980-luvulla aikuisoppilaitoksiksi ja niin yleissivistävän kuin ammatillisen tutkintotavoitteiden koulutuksen alihankkijoiksi ja koulutusyrityksiksi. Kun opettajien ja opiskelijoiden yhteistä asumista opistoissa ei enää vaadittu, perhemäinen internaattikasvatus menetti merkitystään. Aatteiden sijaan tulivat yhtäältä valtiollisten mietintöjen ja asetusten koulutustehtävän määrittelyt, toisaalta koulutusjärjestelmän aukko kohtiin osuvien tai uusia asiakasryhmiä houkuttelevien kurssien ideointi. ”80-luvun puoliväliin mennessä perinteinen kansanopistot käytännön ja yleislinjoineen sekä kansankorkeakouluineen väistyi kokonaan ja teki tilaa teemasuuntautuneelle vapaalle sivistystyölle sekä tutkintotavoitteiselle peruskoulu- ja lukio-opetukselle” (Linturi 2004). Kansanopistot tarjosivat koulutusmarkkinoilla vahvuutenaan pedagogista ja didaktista osaamistaan: toiminnallisia, luovia ja yhteisöllisiä opiskelumuuotoja.

Anja Heikkinen

SAKKE-hanke

Aikuiskasvatuksen muuttuvat paradigmat -teos: Oma maa ja kansa -artikkeli

LUONNOS

ETHÄN KOPIOI!

Taulukko 4. Kansanopistojen kurssien opetustuntien jakautuminen sisältöalueittain (%)
1991 - 92 ja 1992 – 93 (Vapaan Sivistystyön vuosikirjat)

Sisältöalue	1991 - 92	1992 – 93
Taide ja musiikki	24	21
Yhteiskunnalliset aineet	23	17
Kielet	15	15
Kasvatus ja psykologia	11	14
Käytännön taidot	12	8
Liikunta ja terveys	10	10
Uskonto ja filosofia	7	6

Aikuiskasvatukselle perinteiseen tapaan kansanopistot ovat muita kasvatuksen muotoja alttiimpia ja herkempiä ympäristönsä taloudellisille, poliittisille ja sosiaalisille muutoksille. 2000-luvun ylikansallistuvassa Suomessa tämä näyttää tarkoittavan kansanopistokasvatuksen polarisoitumista yhtäältä EU-Eurooppaa maailman johtavaksi tietoyhteiskunnaksi treenaajaksi, toisaalta sen sisäisen ja ulkoisen jälkijoukon (rest group) sosiaali- ja nuorisotyölliseksi ja erityiskasvatukselliseksi hoitajaksi. Kansankorkeakoulut taas ovat irtautuneet perinteestä ja integroituneet ammattikorkeakouluihin. Niin opistojen kuin opettajienkin identiteetin – ja brändin – muodostuksessa vuosisataisen aatteellisen muutoksen kerrostumien muistaminen näyttää silti edelleen tärkeältä. Esimerkiksi Otavan opisto kiinnitti verkostoituvan, projektiperusteisen tietoyhteiskunnan aallonharjalla liittämiseen perinteiset grundtvigilaiset aateankkurit. ”Aatelähtöisyys on kansanopiston olemassaolon oikeutus ja vapauden edellytys” (Linturi 2004). Opinnoissa noudatettava puhe ja vuorovaikutus takasivat sivistystehtävän kansaisuuden ja vaihtoehtoisilla toimintamenetelmillään uudistavuuden. Vähemmällä väellä oppivaksi tiimiorganisaatioksi kehittynyt opisto tarjoaa verkkopohjaisin (nyt kai sosiaalisen median) välinein modulaarisia oppimispalveluja. ”Yhtä paljon kuin opettajia, on nykyään verkkopedagogeja, tutoreita, koulutussuunnittelijoita, tuottajia, toimittajia, www-suunnittelijoita, media-assistentteja, graafikoita, tiedotussihteerejä sekä projektisihteereitä ja –päälliköitä... Töitä tehdään juttu-, tunti-, prosentti- ja kuukausipalkalla. Osan tehdystä työstä laskuttavat yhtiöt ja toiminimet, vaikka tekijä on täysivaltainen yhteisön jäsen” (emt.).

Anja Heikkinen

SAKKE-hanke

Aikuiskasvatuksen muuttuvat paradigmat -teos: Oma maa ja kansa -artikkeli

LUONNOS

ETHÄN KOPIOI!

Grundtvigilaisella brändillä toimii myös yhdeksän kansanopiston muodostama G-laatuopistot ry. Sen aatteellisena perustana on kansainvälinen teollisuusyritysten toimintaan kehitetty ISO 9001 standardi ja SFS Inspecta Oy:n sertifiikaatti. (Gkansanopistot) Ne ”takaavat toiminnan säännöllisen arvioinnin, lisäävät toiminnan selkeyttä ja tavoitteellisuutta ja antavat pohjan jatkuvalla kehittämistoiminnalle, jota ohjaavat koulutuksen järjestäjille asetetut vaatimukset, opiskelijoiden yksilöllinen huomioonottaminen ja yhteistyö työelämän edustajien kanssa ja jonka toteuttaa motivoitunut ja osaava henkilöstö.” G-opistoihin kuuluva yli 100-vuotias Kankaanpään kansanopisto on avointen yliopisto-opintojen sekä opetus-, ohjaus-, kulttuuri- ja sosiaali- tai terveysalan ammatillisten opintojen ohella erikoistunut yrittäjä- ja laatukoulutuksiin. Koulutukset perustuvat ISO 9001:2008 standardiin tai EFQM-laatupalkintomalliin ja niitä tarjotaan organisaatioille, jotka haluavat edetä laadunkehittämisessä ja oman laatujärjestelmän rakentamisessa. (Kankaanpää.) On kiintoisaa, että grundtvigilaisina pidetyt dialogisuus ja vuorovaikutus ovat nykyisten osaamisen ja keskusteleavan johtamisoppien keskeisimpiä ohjenuoria. (Viitala 2005, Wink 2007.)

4. ”Seurojen talolla tanssittiin”

Järjestömuotoista aikuiskasvatusta järjestävät nykyään 11 sivistysliittoa opintokeskuksineen ja satoine jäsenjärjestöineen. Yhteistä niille on edistää aikuisten oppimista omien järjestöjensä tavoitteiden suuntaisesti. Koska sivistysliitoista on entistä enemmän tullut muihin koulutuksen järjestäjiin vertautuvia toimijoita ja edunvalvojia, niiden ”aatteissa” korostuvat organisatoriset ideaalit. Kaikkien toiminnassa kansalais- ja järjestötoiminta on edelleen tärkein yksittäinen aihe. Järjestöjen – muun muassa perinteisiä seuroja kokoavan Kansalaisfoorumin - toiminnan painottuminen musiikki-, taide- ja käsityöharrastuksiin vie kuitenkin noin kolmasosan kaikista opintotunneista. Liikunta, kasvatus ja tietotekniikka ovat myös suosittuja aineita. (Vaherva ym. 2006.)

Anja Heikkinen

SAKKE-hanke

Aikuiskasvatuksen muuttuvat paradigmat -teos: Oma maa ja kansa -artikkeli

LUONNOS

ETHÄN KOPIOI!

Huolimatta läheisestä yhteydestään kansanopistoliikkeeseen ja –aatteeseen nuorisoseuroja voi pitää suomalais erityisenä – ja ehkä muun seuramuotoisen - aikuiskasvatuksen esimerkillisenä muotona. Sen alkulähteeksi mainitaan yleisesti laihialaisen ylioppilaan Juho Hietasen Vaasan Lehdessä vuonna 1881 julkaisemat artikkelit, joissa hän ehdotti maaseudulle perustettavaksi ”nuorukaisyhdistyksiä”. (Numminen 2006.) Vaikka hänen ajatustensa korostetaankin soveltavan Snellmania, kiteytyi niissä yhtä hyvin huoli omistus- ja sosiaalisten erojen kärjistyisestä ja kyläyhteisöjen hajoamisesta Pohjanmaalla 1870-luvulta lähtien. Hietanen haaveili suomalaisen kansallisuuden vapautumisesta vieraasta kansallisuudesta: ”Kuka muu köyhässä maassamme olisi sotien raskauttamana, puutetta ja nälkää kärsien, voinut kansallisuutemme elon ehtoja edustaa?... Esi-isämme ovat valvoneet meidän etuamme uhraten henkensä ja tavaransa kansallisuutemme eduksi... Kaikenlaisissa raaissa tavoissa tuhlataan aikaansa ja varojaan, mutta koetapa heitä (nuorisoa – AH) kehoittaa harrastamaan jotain jalostavaa tiedettä ja pyrintöjä, silloin heiltä puuttuu aikaa ja rahaa... Emme kuitenkaan millään muotoa voi uskoa, ettei Suomen nuorisovoima voisi miehen (sic!) tavoin luopua kansallemme vahingollisista tavoista ja kunnioittaen esi-isiamme, pyrkiä sille kannalle, että heistäkin kerran olisi maallemme kunniaa... Hupaista olisi nähdä ja kuulla nuorison osaavan laulaa kansallislauluja, nähdä heidän panevan toimeen siveellisiä huvituksia, harrastavan tieteitä ja kirjallisuutta ja innolla isänmaan rakkaudesta kansallisuutemme eduksi toimivan... Nuorisoyhdistykseen kuuluvan tulee taistella juoppoutta, haureutta, ylellistä kahvinjuontia, tupakanpolttota ja sopimatonta sukuyhdistelyä vastaan... Kansan tavat ovat juuri kansan kallein ja pysyväisin omaisuus, jos ne nim. ovat siveelliset, yksinkertaiset ja jalot” (Rauhala 1928, 239-241).

Laihialainen oli myös nuorisoseuraliikkeen henkinen isä Santeri Alkio^{iv}, joka alkoi 1800-luvun lopussa koota maan nuorisoseuroja yhteen ja muotoilemaan niille aatteellista ohjelmaa. (Numminen 2006, Smeds 1989, Mylly 2003.) Kansanvalistusseuran tapaan Alkio halusi kerätä kaikki siveelliset eli raittius-, urheilu-, käsityö-, musiikki- ja teatteriharrastukset yhteiseen nuorisoseuran taloon. Hän uskoi ihmisen perimmäiseen

hyvyyteen, joka oikealla kasvatuksella johtaisi kaikkien ihmisten keskinäiseen veljeyteen ja onnellisempaan elämään. Nuorisoseurassa maaseudun eri väestöryhmien nuoret oppisivat yhteiselämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja. Toiminnan keskiössä tuli olla maaseutuelämän sivistäminen ja puolustaminen, sen tuli olla monipuolista ja harjaannuttaa niin poliittiseen, siveelliseen kuin käytännölliseenkin elämään. Muotoina olivat luku- ja käsityöillat ja iltamat musiikki-, voimistelu- ja teatteriesityksineen. Esimerkiksi Kauvatsan nuorisoyhdistys järjesti keskustelukokouksia, iltamia, kansanjuhlan, lukutuvan, lauluseuran ja torvisoittokunnan, perusti puutarhoja ja istutti kirkon ympärille puita. Valtakunnallisen järjestäytymisen yhteydessä nuorisoseurat aloittivat laajamittaisen opintokerhotoiminnan. (Rauhala 1928, 237.)

Suomen kielen sana seurallisuus sopisi paremmin kuin vieraskielinen sosiaalinen kuvaamaan väestön omaehtoista liikehdintää 1800-luvun lopulta lähtien. Yhtäältä kirkon kontrolloima, toisaalta keisarikunnan rajoittama yhteen kokoontuminen vapautui hallinnon maallistuttua, taloudellinen toiminta vilkastui elinkeinovapauden ja nousevan metsäteollisuuden myötä. Kiinnostus ja mahdollisuus seurusteluun eri asioiden tiimoilta kasvoivat räjähdysmäisesti. Seurantaloista tuli paikkakuntien ihmisten seurustelun ja seuraelämän tukikohtia. Sittenkin myös muut järjestöt – maataloudelliset seurukset, työväenyhdistykset - ymmärsivät yhteisen talon yhdistävän voiman. ”Talo” oli talonpoikaisen omistuksen ja itsenäisyyden symboli. Kansanopiston tapaan se oli koko yhteisön koti, jossa jokaiselle oli oma paikkansa ja tehtävänsä. Nuorisoseurojen valistuksellista merkitystä kansan elämässä pidettiin liikkeen sisällä käänteentekeväenä. ”Ne ovat jalostaneet karkeitä tapoja, vähentäneet juoppoutta, kohottaneet kirjallisuuden harrastusta ja kaikkinaista hengenviljelystä... Ne ovat valmistaneet tietä kansanvaltaiselle aikakaudelle, kehittämällä miehiä ja naisia ottamaan osaa julkiseen elämään. Nuorisoseuraliike on alkuperäinen suomalainen liike. Se ei ole saanut välittömiä vaikutteita muualta eikä sille ole löydettävissä varsinaista vastinetta mistään maasta” (Rauhala 1928, 238).

Anja Heikkinen

SAKKE-hanke

Aikuiskasvatuksen muuttuvat paradigmat -teos: Oma maa ja kansa -artikkeli

LUONNOS

ETHÄN KOPIO!

”Sivistyneen säädyn” usko valistukseen voimana, jonka levitessä kansan syvien rivien keskuuteen ”katoisivat pahat tavat, juopottelu, kiroilu, taikausko, rikollisuus, ja elinkeinot kohoisivat kukoistukseen” alkoi sisällissodan jälkeen hiipua. (Kaukovalta 1931, 1185.) Myös kansansivistystyön lakisääteistäminen ja julkinen rahoittaminen 1920-luvulla vähensivät sivistyneistön kiinnostusta tukea toimintaa. Alkio halusi nuorisoseurojen yhdistävän laajasti maaseudun ja kaupunkien nuorisoa, mutta jo aiemmin kärkevöitynyt aitosuomalaisuus johti suojeluskuntien ja Lotta-järjestön perustamiseen. Monin paikoin nuorisoseuralaiset toimivat myös niissä ja seurantalot siirtyivät niiden hallintaan. Alkiolainen samaistuminen työväenliikkeen pyrkimyksiin katosi. Liikkeen johdossa nuorisoseurojen ja kansanopistojen kasvatuksellista merkitystä korostettiin niiden jäsenten ja oppilaiden uhrautuvalla toiminnalla vapaussodassa. ”Kodin ja isänmaan puolesta verileikkiin käytiin, ja tapa, jolla se suoritettiin, osoitti nuorten ihmisten saaneen oikean kasvatuksen elämän vaativimpia koetuksia varten” (Liakka 1930.)

Niin nuorisoseuraliikkeen ja talonpoikaisen kuin työväen sivistysliikkeen yhteydet puolueisiin tulivat aiempaa näkyvämmiksi yleisen valtiollisen äänioikeuden, itsenäistymisen ja kunnallisen äänioikeuden myötä. Kriittinen keskustelu vapaan sivistystyön määrittelystä ja kriteereistä voimistui, kun toiminnan valtionavustukset lakisääteistyivät 1920-luvulla. Sivistysliikkeiden johtohenkilöt hakivat asemia hallinnosta Maalaisliiton, Edistyspuolueen ja Sosialidemokraattisen puolueen edustajina. Osapuolet pyrkivät torjumaan syytteet puoluekiihotuksesta. Työväensivistäjät korostivat toimintansa tieteellisyyttä ja asiallisuutta ja arvostelivat nuorisoseuroja ja kansanopistoja viihteellisyydestä ja asenteellisuudesta: ”On liiaksi luotettu sanan voimaan. On uskottu, että maailmaa voidaan puhumalla parantaa” (Liakka 1930, 25). Liakka muistutti, miten vaikeissa taloudellisissa oloissa seurat pyrkivät sivistystyötään syventämään. Nuorisoseuroissa opintokerhotyötä oli kehitelty ensimmäisenä ja oppia on ennen muita otettu ruotsalaisesta opintokerholiikkeestä. Talonpoikaisessa sivistyskäsityksessä korostuivat tietojen lisäksi tunteet ja tahto ja omakohtaisen yhteiskunnallisen

Anja Heikkinen

SAKKE-hanke

Aikuskasvatuksen muuttuvat paradigmat -teos: Oma maa ja kansa -artikkeli

LUONNOS

ETHÄN KOPIOI!

katsomuksen syntyminen. (Liakka 1916.) Tiedollisten tavoitteiden liioittelu saattoi johtaa epäaitoon opiskeluun, mistä esimerkkinä oli rajaseudun kerholaisten valitus käytetystä opintoaineistosta: ”elkää tehkö viidettä osaa Isänmaan kirjaan” (Liakka 1930, 28).

Toisen maailmansodan jälkeen suojeluskunnat ja Lotta-järjestö lakkautettiin.

Nuorisoseurojen uudeksi haasteeksi tuli siirtolaisväestön integroiminen suomalaiseen yhteiskuntaan. Olihan siitä suurin osa asutettu eri puolelle suomalaista maaseutua.

Toiminnassa alkoivat korostua yhteiset juhlat, liikunta-, tanssi- ja näytelmätoiminta sekä iltamat. (Vasara 1997.)

Taulukko 5. Nuorisoseurojen lukumäärä, jäsenmäärä ja eräitä toimintamuotoja 1920–65. (Karjalainen 1984)

Vuosi	Seuroja	Jäseniä	Ns.taloja/ seuratalo- osuuksia	Opinto- kerhoja	Kursseja
1920	1074	66000	562	118	..
1930	1348	62000	832	355	..
1938	1312	62000	831	485	..
1945	1397	89000	734	677	..
1950	1482	92000	776	748	..
1955	1390	83000	841	618	749
1960	1362	86000	865	756	877
1965	1351	92000	820	729	1170

Nuorisoseuraliikkeen maahenkisyyttä alkoi 1960-luvulla murentaa vasemmiston valtaannousun vauhdittama maatalouden karsiminen ja tehostaminen, mikä johti muuttoliikkeeseen kaupunkeihin ja Ruotsiin. Aluepoliittisilla toimillakin pyrittiin kehittämään muulle teollisuudelle alihankintaa. Kaupunkimainen nuorisokulttuuri, radio ja televisio kilpailivat seuratoiminnan kanssa yleisöstä. Kansalaisopistoverkoston laajetessa maaseudulle nuorisoseurojen opintokerhotoiminta alkoi ohjautua niihin. (Numminen 2006.)

Kansallisella tasolla kiista vapaan sivistystyön määrittelystä jatkui työväenopistoväen ja kansanopisto- ja nuorisoseuraväen kesken. Yleissivistäviin ja tiedollisiin aineisiin

Anja Heikkinen

SAKKE-hanke

Aikuskasvatuksen muuttuvat paradigmat -teos: Oma maa ja kansa -artikkeli

LUONNOS

ETHÄN KOPIO!

keskittynyt opintokerhoto sai 1960-luvulla kilpailijakseen ammatilliskäytännölliset aineet. (Alanen 1963.) 1970-luvulla sivistysjärjestöjen ja opintokeskusten toiminta elpyi nuoriso- ja opiskelijaliikkeiden aktivoitumisen myötä. Lähiöityneen Suomen nuoret halusivat unohtaa agraarisen taustansa ja etsiä ihanteita ja samaistumiskohteita kansainvälisistä sodan- ja imperialisminvastaisista liikkeistä. Yhteydet vanhoihin puolueisiin ja järjestöihin elpyivät, kun niistä haettiin paitsi henkistä, myös aineellista tukea toiminnalle. Opintokerhotoiminta vilkastui vuosikymmeneksi, mutta radikalismien hiipussa kääntyi taas laskuun. Kun valtionavustuksia alettiin myöntää suoraan puolueiden – muun muassa nuorisoseuroja lähellä olevan keskustapuolueen -, ammattiliittojen ja muiden tiettyjen intressiryhmien toimintaan, kerhojen ja kurssien määrä on pysynyt korkealla, mutta nuorisoseuraliikkeen puolueeton aatteellisuus alkoi hiipua. Vuoteen 1980 mennessä yleissivistävien aineiden määrä jäi opintoaiheissa alle puoleen, samalla kun taiteen ja liikunnan osuus kasvoi. (Alanen 1986.)v

Sivistysjärjestöjen aatteellisuus ei viime vuosikymmeninä ole enää ollut ongelma, kun niiden edustuksellinen – ”tunnustuksellinen” ja ”kiihottava” - luonne on tullut lähes itsestään selväksi. Tuskin mikään opintokeskus ilmoittaa ilmentävänsä ”kansan” yleistä ja yhtenäistä sivistyspyrkimystä, vaan oman intressi- ja harrastusryhmänsä päämäärien tavoittelua. Kaukaisilta näyttävät 1930-luvulla ja sittemmin 1950-luvulla käydyt keskustelut siitä, pitäisikö sivistysjärjestöjen keskittyä tietyn ”henkisen piirin” vai koko suuren yleisön sivistämiseen ja yhteiseen yhteiskunnalliseen toimintaan osallistamiseen. Eivät myöskään valtionavustukset edellytä keskuksilta tai niiden jäsenjärjestöiltä yhteistoimintaa.

Nuorisoseuraperinteen edustaja Kansalaisfoorumi toteaa nyt, että sen toiminnan perusteet ja puitteet määritellään laissa vapaasta sivistystyöstä. (<http://www.kansalaisfoorumi.fi>.) Sen toiminta-ajatuksena on luoda edellytyksiä ihmisten henkiselle kasvulle, oman elämän hallinnalle, elinikäiselle oppimiselle sekä kansalaisyhteiskunnan jäsenenä toimimiselle. Sekin korostaa osallistavaa, kokemus- ja yhteisölähtöistä, dialogiin ja vuorovaikutukseen

Anja Heikkinen

SAKKE-hanke

Aikuskasvatuksen muuttuvat paradigmat -teos: Oma maa ja kansa -artikkeli

LUONNOS

ETHÄN KOPIOI!

perustuvaa pedagogiikkaansa. Talonpoikaisen sivistysliikkeen perillisenä voi pitää myös Maaseudun sivistysliittoa, joka ilmoittaa tuottavansa koulutus- ja kulttuuripalveluja jäsenistölleen ja yhteistyökumppaneilleen ja ylläpitävänsä maaseudun, kylien, yhteisöllisen ja yhteiskunnallisen toiminnan kehittämistä. Opintoryhmän aiheina mainitaan yhteistyötaitojen kehittäminen, kunnallisohjelman tekeminen, kotikuntaan tutustuminen tai paikallinen Keskustan strategia, eivät marjaretket, kurseille osallistuminen, markkinointitilaisuudet, myyjäiset, järjestöjen johtokuntien ja hallitusten kokoukset tai sääntömääräiset vuosi- ja syyskokoukset. (<http://www.msl.fi/>).

Tyypillinen opintokeskus Kansio taas toteaa, että sen perustehtävä on ”jäsenjärjestöjen toiminnan opinnollistaminen eli omaa toimintaansa tutkivan ja kehittävän toimintamallin edistäminen. Tätä pyrkimystä Kansio tukee myöntämällä jäsenjärjestöilleen taloudellista tukea kurssi- ja opintokerhotoimintaan, välittämällä asiantuntijoita erilaisiin koulutustilaisuuksiin, tuottamalla oppimateriaaleja, tukemalla jäsenjärjestöjen sisäisiä kehitysprojekteja ja antamalla apua tilaisuuksien suunnitteluun ja toteutukseen. Kansion oma koulutustoiminta koostuu ennen kaikkea pitkistä, monimuoto-opiskeluun perustuvista valmennusohjelmista mm. järjestöjohdolle ja kunnallisille luottamushenkilöille. Koulutustarjonta keskittyy pääasiassa yhteiskunnallisiin asioihin sekä persoonallisuuden kasvuun ja kulttuuriin liittyviin teemoihin. Keskeisiä koulutussisältöjä ovat mm. yhdistystoiminnan ja luottamushenkilötoiminnan kehittäminen, esiintymis- ja vuorovaikutustaitojen parantaminen, kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan aktivointi sekä tietotekniikkakoulutus. Kansion Akatemia ovat noin vuoden kestäviä valmennusohjelmia, kuten Kansion Ehdokas-Akatemia, Eurooppa-Akatemia, Järjestö-Akatemia, Kunta-Akatemia ja Aate-Akatemia. (http://extra.kokoomus.fi/kansio/koulutus/kansion_koulutus/)

Opintokeskuksissa toimii toki satoja järjestöjä moninaisin lähtökohdin ja menetelmin, mutta mahtaako niiden toiminta edelleen olla ”oikeastaan valtion tehtävän täyttämistä” ja ”täyttääkö se sille asetettavat kasvatusopilliset vaatimukset”? (Liakka 1919, Castrén

1929.) Ainakin aikuiskasvatusopillinen tutkimus on jo pitkät ajat jättänyt sivistysjärjestöt rauhaan.

5. Kansaisuuden tarina^{vi}

Suomalainen aikuiskasvatuksen tutkimus keskittyi 1980-luvulle asti Tampereen yliopistoon. Yhteiskunnallisen Korkeakoulun perinteessä työväen sivistysliikkeen vaikuttajien tulkinnat dominoivat koko vapaasta sivistystyöstä – ja aikuiskasvatuksestakin – kerrottuja tarinoita. Jaottelut ”kasvatuksen, valistuksen ja sivistyksen” (Wuorenrinne) ja ”myötäilevän sivistyspolitiikan, suunnittelukeskeisen ja markkinaperusteisen aikuiskasvatuspolitiikan” (Alanen) vaiheisiin ovat siirtyneet kyseenalaistumatta opiskelijoiden ja tutkijoiden teksteissä näihin päiviin asti. Ilman monipuolisempaa ja perusteellisempaa tutkimusta niiden tarkistaminen on kuitenkin vaikeaa.

Tässä yhteydessä on ollut mahdotonta analysoida suomalaisen – lähinnä 1800-luvun lopulta 1950-luvulle elinvoimaisen - kansaisen sivistysperinteen yhteyksiä muihin kasvatuksen muotoihin. Ne ovat kuitenkin merkityksellisiä nykyisten – entistä enemmän ylikansallisesti ehdollistuneiden - aikuiskasvatuksellisten kiistojen ja pyrkimysten ymmärtämiselle. Aikuiskasvatus on aina oleellinen osa kokonaisvaltaisempia ihmisten elämänikäisen ja –laajuisen kasvatuksen – kansakoulun, oppi- ja keskikoulun, yliopiston ja ammatillisen koulutuksen - ohjelmia, joissa kansanopistojen, sivistyksellisten seurojen ja opintokerhojen toiminta saavat merkityksensä yhteydessä kansakoulun, oppi- ja keskikoulun, yliopiston ja ammatillisten oppilaitosten kehitykseen. Aina peruskoulun läpilyöntiin asti talonpoikaisen sivistyksen ihanteet ja niiden puolestapuhujien verkostot kytkeytyivät tiiviisti kansakoulun kehittämiseen: vapaan sivistystyön tuli jatkaa koko kansaa yhdistävän kansakoulun kasvatusta. Vaikka talonpoikaisen sivistysliikkeen edustajat saattoivat jakaa työväen sivistysliikkeen epäilyn ja kritiikin teollisuuden ja kaupan alan ammattikoulutuksen kasvatuksellisuutta kohtaan, talonpoikaista

Anja Heikkinen

SAKKE-hanke

Aikuiskasvatuksen muuttuvat paradigmat -teos: Oma maa ja kansa -artikkeli

LUONNOS

ETHÄN KOPIOI!

elämänmuotoa tukeva maataloudellinen opetus ja –neuvonta sekä osuustoimintaliike yhdistyivät saumatta kansanopisto- ja nuorisoseura-aatteisiin. Oli luontevaa, että opillisessa kasvatuksessa liikkeen ohjelmaan sopivat erityisesti kansakoulunopettajien koulutus sekä maa- ja metsätaloudellinen sekä aluksi niihin läheisesti kytkeytynyt taloustieteellinen koulutus.

J. W. Snellmanin perintöä jaetaan lavealti kaikkien kasvatuksen muotojen ja niistä kiinnostuneiden politiikan tekijöiden ja tutkijoiden kesken. Vaikka ryöstöviljely lienee väistämätöntä ja hyväksyttävää, jo hänen tulkintansa itsestään ja muista ajatteliijoista ja vaikuttajista oman aikansa hengen ilmentäjinä ja edustajina vaatii muistamaan konkreettis-historiallisen toimintayhteyden. Talonpoikaista ”oman maan ja kansan” aikuiskasvatuksellista paradigmaa Snellmanin aatteet tukivat vain valikoiden. Snellmanille ihmisyyys (humaniteetti) oli henkisyyttä ja pyrkimystä itsensä täydellistämiseen ja sivistys on ihmisyyden ilmentymä. ”(I)hmiskunta (on) joka hetki se, mikä sen tulee olla, tämä historian ketjun määrätty rengas, joka ei ole voinut jäädä pois eikä olla toisenlainen kuin se todella on. Tältä näkökannalta myös ihmiskunnan sivistys kunakin aikana, kunkin sukupolven korkein tieto ja jaloin toiminta, yleishenki... on oikeata humaniteettiä” (Snellman 1846). Sivistyksen ja sivistyneen kriteerinä on sitoutuminen ihmiskunnan yleiseen edistymiseen tiedoissa ja taidoissa, taloudessa ja yhteiselämässä. Näin ymmärretty sivistys ei tarkoita vain oppineisuutta, sillä sivistynyt on ”se, joka perheenjäsenenä, ammatissaan, kunnassaan, kansakunnassaan, ihmiskunnan suurissa kysymyksissä ymmärtää aikansa vaatimukset ja jolla on oivallusta ja tahtoa edistää näitä yleisiä harrastuksia” (emt.)

Suomalaiset kasvatustieteilijät ovat pitkään levittäneet myös aikuiskasvatukseen freireläiseksi kutsutun kriittisen pedagogiikan ja (vähemmän) Habermas-vaikutteisten kommunikatiivisen ja interaktiivisen pedagogiikan oppeja. On paradoksaalista, että kansan kieltä ja kokemusta sekä herraudetonta diskurssia ja vuorovaikutusta korostavat ”teoriat” tunnetaan paremmin kuin suomalainen kansaisen sivistyksen perinne. Yksi syy

Anja Heikkinen

SAKKE-hanke

Aikuiskasvatuksen muuttuvat paradigmat -teos: Oma maa ja kansa -artikkeli

LUONNOS

ETHÄN KOPIOI!

voi olla niin Snellmanin kuin talonpoikaisen sivistysliikkeen tyypillinen tulkinta laajempien eurooppalaisten kansallisromanttisten virtausten seuraajiksi. Keskeisenä esikuvana ja vaikuttimena pidetään muun muassa saksalaista Friedrich Herderiä aatteellisine hengenheimolaisineen. (Ollitervo ym. 2006.) Tanskalainen tutkija Ove Korsgaard pitää pohjoismaisen aikuiskasvatuserinteen ominaisimpana piirteensä kansaisuutta. (Korsgaard 2004.) Ilmaisuu oli Suomessakin yleinen 1800-luvun lopulta aina 1930-luvulle. Kansaisuus – folkelighet - ei tarkoita kansanomaisuutta eikä kansalaisuutta. Se perustuu pohjoismaissa kehkeytyneisiin vastavuoroisuutta ja samanveroisuutta korostaneisiin yhteiselämän tapoihin. Korsgaardin mukaan Tanskassa kansainen valistus muotoutui 1800-luvun puolessa välissä vastineeksi ja vaihtoehdoksi yhteiskunnallisen eliitin saksalaistumiselle. Valistajat pyrkivät vastustamaan saksalaisten ylivaltaa rauhanomaisella kamppailulla kansasta, johon se samaistui valtiolähtöisen, ylhäältä määritellyn kansakunnan sijasta. Korsgaardin käyttämiä vertauskuvia voi kritisoida, mutta ne antavat mahdollisuuden suhteuttaa suomalaista muiden pohjoismaiden perinteisiin. Niiden avulla hän asettaa kansaisen valistuksen lähtökohdiksi kolme toisiinsa kytkeytyvää tulkintaa itseään hallitsevaksi (suvereeniksi, vrt. Liikanen 2003) kehittyvästä kansasta (folk). (emt., Korsgaard 2009.) Herderin innoittamana ethnoksena se tavoittelee kielellis-kulttuurista ykseyttä, Rousseauin ideoimana demoksena poliittista itsehallintaa ja Marxin visioimana pléthoksena sosiaalista valtaa valtiossa.^{vii} Grundtvig ja tanskalainen kansanvalistus teki eroa Rousseauin ja Herderin romantismista ja valtiolliseen eliittiin kiinnittyneestä opillisesta sivistyksestä. Valistusprosessin kansaisuus tarkoitti kaikkien potentiaalisesti kansaan kuuluvien vastavuoroista ja kommunikatiivista pyrkimystä kollektiiviseen itsetuntemukseen. Korsgaard tarjoaa perinteestä muille kansallisvaltioille moninaistuvaa etnistä ja sosiaalista, ylikansallisiin yhteyksiin poliittista kansanvalistusta. (emt.) Suomalaisesta näkökulmasta hän kuitenkin ylitulkitsee kansanvalistuksen merkityksen kasvatuksen ja koulutuksen kokonaisuudessa. Keskittyminen kansallisiin taiteisiin, tieteeseen ja seuraelämään jättää myös sen yhteydet talouteen ja hallintoon liian vähälle.

Anja Heikkinen

SAKKE-hanke

Aikuskasvatuksen muuttuvat paradigmat -teos: Oma maa ja kansa -artikkeli

LUONNOS

ETHÄN KOPIOI!

Snellmanin tulkinnassa kansa ei ollut ”folk”, vaan ”nation” – kansakunta: kansan sivistyminen tarkoitti yksilöiden omassa piirissään toteuttamaa pyrkimystä kansakunnan – ja sitä kautta ihmiskunnan – jäseniksi. Vallitsevan ajanhengen mukaisessa sivistymisessä oli 1800-luvun lopulla kyse kansakuntiin perustuvan valtiollisen järjestelmän maailmanlaajuisesta muotoutumisesta. Suomalaisille oli sivistysprosessissa mukana olemisessa keskeistä maantieteellinen ja kansallinen itsetiedostus ja –määritys. Snellmanin tulkinnassa yhdistyivät muun muassa Tocquevillen Ranskan vallankumouksesta ja Yhdysvaltain itsenäistymisestä esittämät analyysit tanskalais-pohjoismaisiin elinkeinoelämän menestyksekkäisiin esikuviin. (mm. Snellman 1842, vrt. Pulkkinen 1989, Stenius 2003). Kansakunnaksi muodostumisen prosessissa oli perustavaa ”oman maan” kokonaisvaltainen – luonnon, talouden, uskonnon – maantieteellinen tuntemus. Kriittistä oli osallistaa siihen suomenkielinen väestö, mutta säilyttää reaalipoliittinen varovaisuus Venäjää kohtaan ja välttää provosoimasta kirkon ja uskonnollisten piirien perinteistä kasvatuksellista asemaa.

Grundtvigilainen kansaisuus tavoitteli väestön enemmistön historiallista kokemusta, tietoa ja etiikkaa, joita sen elämästä vieraantuneen eliitin (korkea)kirjalliset ja akateemiset tiedon ja toiminnan muodot eivät ilmentäneet. (Jarning 2002.) Suomessa talonpoikaislähtöiset valistajat eivät erityisesti romantisoineet elämänmuotoaan: kansaisuus oli ”kansana” olemisen maantieteellistä ja kansallista ottamista omistukseen. Haasteena vain pysyi, ketkä ja millä kriteerein tulisi tunnistaa ja tunnustaa kuuluviksi kansaan. 1800-luvun lopulla hegemoninen käsitys kansasta jätti tilattoman ja irtaimen väestön huomiotta eikä reagoinut erityisesti Pohjanmaata koetelleeseen Amerikan siirtolaisuuteen. Suurlakko ja yleinen äänioikeus problematisoi aiempaa epäpoliittista kansakäsitystä. Puolueet alkoivat hyödyntää kansanliikkeitä ja epämuodollista seuratoimintaa ensin rakentuessaan vaaliorganisaatioksi, sittemmin puolueetyötä tekeviksi pysyviksi järjestöiksi. (Aarnio 2003.) Sisällissodan laukaisema pientilallistuminen pakotti laventamaan vallitsevaa käsitystä kansasta 1920-luvulla, mutta sisälsi näennäisestä epäpoliittisuudestaan huolimatta kristillis-isänmaallis-moralistisia ehtoja kansaan

Anja Heikkinen

SAKKE-hanke

Aikuiskasvatuksen muuttuvat paradigmat -teos: Oma maa ja kansa -artikkeli

LUONNOS

ETHÄN KOPIOI!

lukeutumiselle. Etnis-kielelliseksi kehkeytyvä nationalistinen kansakäsitys sulki ulkopuolelle niin epäsuomalaiset – perinteiset ruotsinkieliset ja venäläiset – herrat kuin vieraisiin oppeihin ja valtoihin hairahtuneet sosialistiset ainekset ja epäkuntoisen köyhälistön. Laajeneva osa väestöstä alkoi muodostaa tulkintaa ”omasta maasta ja kansasta” alistuksen ja syrjäytymisen kokemuksiensa pohjalta.

Nykyään vakiintunut vastakkainasettelu vapaan sivistystyön ja ammatillisen aikuiskoulutuksen välillä on kansaisen aikuiskasvatusperinteen valossa perusteeton. Olihan se työväensivistysliikkeen tieteellisyyttä ja opinnollisuutta ja yltnationalistista kansalaiskunnan kohotusta kokonaisvaltaisempaa ja kytkeytyi vahvasti taloudelliseen ja ammatilliseen edistykseen. Kansanopisto- ja nuorisoseuraliikkeen johtajat olivat myös osuustoimintaliikkeen ja maataloudellisten seurojen aktiiveja. Osuustoimintaliike organisoitui kansanvalistuksen tapaan piirijärjestöiksi, kiertäviksi neuvojiksi ja ”agitaattoreiksi”, kuten elinkeino- ja terveysneuvontakin. Kansaisuuden tuli koskea väestön pientilallista ja palkkatyöläisenemmistöä, joten kilpailu sosialististen aatteiden kanssa voimistui. Pellervo-seuran aktiivi Eemil Hynninen arvosteli sivistyneistön ja jopa porvarillisten kansantaloustieteilijöiden lumoutumista teollisuustyöväen olojen tutkimiseen, mitä hän piti työväenliikkeen paisumisen taustana. ”Samanlaisen herättävän työn, kun on kysymys maalaisoloista, on meidän maassamme suorittanut Pellervo-Seura... (sen) työn vaikutuksesta on meillä herännyt pysyvä, päämääristä tietoisia harrastus maaseudun olojen parantamiseksi myöskin korkeampaa opillista sivistystä saaneissa kansalaisissa... (S)en innoittamina... tutkitaan tarkoin talonpoikaisväestön historialliset vaiheet ja sen nykyinen elämä ja vedetään yhä kiinteämmin yhteiskuntapoliittikot työskentelemään maaseutuolujen kohottamisen merkeissä. Yleisinhimilliseltä kannalta katsoen onkin erittäin tärkeätä, että talonpoikaisväestö nousee teollisuusväen rinnalla, joka jo nykyään esiintyy maailmanmahtina, vaikutusvaltaan ja voi edustaa tarmokkaasti omaa elämäkatsomustaan ja painaa yhteiskuntaolujen uudistussuunnitelmiin ja kehitykseen oman henkensä leiman.” (Hynninen 1924, 36-37.)

Anja Heikkinen

SAKKE-hanke

Aikuiskasvatuksen muuttuvat paradigmat -teos: Oma maa ja kansa -artikkeli

LUONNOS

ETHÄN KOPIO!

Intomielinen talonpoikaissivistäjä Niilo Liakka totesi, että ”(o)suustoiminta tarjoaa keinoja vähäväkisten elinkeinojen edistämiseksi ja toimeentulon helpottamiseksi. Tuulentupien ja pilvilinnojen rakentelu ei ole vakavassa osuustoimintatyössä tarpeen. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, ettei tämä taloudellinen toiminta osuuskunnallisissa muodoissa mitään aatteellisuutta kaipaisi” (Liakka 1924, 291). Tanskalaiset esikuvat osoittivat, että ” kansan elinkeinollinen edistys, etevä ammattitaito, perustuu syvälle ihmisten henkilöön kohdistuvaan sivistystyöhön. Silloin ei ole myöskään mitään huolestumisen syytä siitä, että yhteiskuntaluokka osaa oikein suhtautua kansan kokonaisuuteen. Pienviljelijäluokan lisääminen ja varsinkin vaurastuttaminen saa silloin *varsinaisen* merkityksen” (emt., 295). Osuustoiminta kansanvaltaisti taloudellista elämää sekä tuotti yksilöissä valistunutta, yhteiskunnallista ajatustapaa, joka asetti kokonaisuuden yksityisen edun yläpuolelle, kehitti yhteenkuuluvaisuutta, uhrautuvuutta ja itsensävoittamista. Osuuskassojen kymmenille tuhansille tilattomille myöntämät lainat antoivat ihmisille mahdollisuuden tuntea omalla konnalla työskentelemisen iloa: tämä maaperä ravitsi voimakkaampaa kansallistuntoa kuin mikään kirjallisuus, tiede tai taide. (Hynninen 1924, 35-36.) Osuustoiminta-aatteen kasvatukselliseen potentiaaliin uskoi myös käsityön ja teollisuuden ammattikasvatuksen pitkäaikainen edistäjä Jalmari Kekkonen, joka haaveili pienyrittäjä- ja ammattilaisosuuskuntien muodostumisesta vaihtoehtona kapitalistiselle suurtuotannolle. (Kekkonen 1916.)

Nykyisen informaalia oppimista korostavasta aikuiskasvatuksesta on unohtunut kansaiseen sivistykseen kuuluva fyysinen, henkinen ja sosiaalinen ympäristö: kansanopistojen tuli olla tutkintoja pänttäviä oppilaitoksia aidommin kouluja. ”Oppikoulussa oppilas käypi koulun läpi, kansanopistossa koulu käypi oppilaan läpi” (Kempainen 2008, 37). Opillisen kasvatuksen imu veti kuitenkin puoleensa niin talollisia, pientilallisia kuin työväkeäkin. Paine kansakoulun kehittämiseksi oppikoulun alaluokkia vastaavaksi pohjakouluksi kasvoi eikä ammatillista jatkokoulua syntynyt; myös ammatillisella koulutusväylällä eteneminen perustui entistä enemmän opillisiin

Anja Heikkinen

SAKKE-hanke

Aikuiskasvatuksen muuttuvat paradigmat -teos: Oma maa ja kansa -artikkeli

LUONNOS

ETHÄN KOPIOI!

suorituksiin. (Heikkinen 1995.) ”Kansanvaltaista politiikkaa on maassamme voimallisesti ajettu viime vuosikymmeninä, mutta nähtävästi se ei ole aina ollut kansaista, kansan kaikkien kerrosten oleellisista eduista huolehtivaa politiikkaa. Se ei ole osannut tai tahtonut valvoa koululaitoksen kehittämistä kansaisten tarpeiden mukaisesti” (Karri 1930). Kansaisuus-termi alkoi kadota talonpoikaisen sivistysliikkeen sanastosta.

Toisen maailmansodan poikkeusoloissa ”oma maa ja kansa” saivat dramaattisesti korostuneen merkityksen suhteessa ulkoiseen viholliseen ja eksistentiaaliseen olemassaolon puolustukseen. Kokemukset kannattelivat niiden perinteisten tulkintojen jatkoaikaa sodanjälkeisellä jälleenrakennuksen, siirtolaisuuden ja laajentuvan pientilallisuuden oloissa. Maahenki – usko maakunnalliseen itsehallintoon, joka perustuisi osuustoimintaan, maataloudelliseen, tiedolliseen ja moraaliseen itsekasvatukseen - pysyi vahvana, kun kasvava metsätyö-pienviljelysköyhälistö^{viii} kannatteli seurallisuuden, oman maan ja kansaan kuulumisen tarvetta.

Talonpoikaisen ja työväen sivistysliikkeen johtohahmot jatkoivat 1940-50-luvuilla kiistelyä siitä, mikä kansansivistyksessä – usein jo aikuiskasvatukseksi laajennettuna – oli yhteistä ja yleistä. Molemmat osapuolet vetosivat Snellmanin ja Castrénin perintöön. Kansaiset sivistäjät kuten Arvo Inkilä pitivät valistusta yksilöiden elinikäisen sivistymisen eli kulttuurin – aineellisten, henkisten ja yhteiskunnallisten – perinnön kartuttamisen auttajana. (Inkilä 1949.) Tähän ei työväensivistysliikkeen korostama tiedollisuus riittänyt, sillä ”sivistynyt tulee ainoastaan siitä ihmisestä, joka itse kehittää näiden tietojen nojalla omintakeisen katsomuskannan, sulattaa nuo ainekset sisäiseksi elämäksi... kaiken sivistyksen tarkotusperänä on kehittää ihmisen luonteen ja toiminnan yksilöllisyyttä” (Liakka 1918). Sivistystä ei voitu koulussa opettaa, sillä se turvautui ”joukkotyöhön” eikä tavoittanut henkilöllisyyden sisintä olemusta, johon elävä, aina keskeneräinen ja elinikäinen suhde kulttuuriin perustui.

Anja Heikkinen

SAKKE-hanke

Aikuiskasvatuksen muuttuvat paradigmat -teos: Oma maa ja kansa -artikkeli

LUONNOS

ETHÄN KOPIOI!

Talonpoikaisen kansanvalistuksen pääkriitikko T. I. Wuorenrinne torjui Inkilän väitteet työväenhenkisyuden soluttamisesta työväenopistoliikkeeseen. ”Ei se tee vapaata kansansivistystyötä tunnustukselliseksi ja epätieteenomaiseksi, jos sitä ympäröi tietty ilmakehä” (Wuorenrinne 1949). Castréniin vedoten hän katsoo valistuksen rajoittuvan tietojen paljouteen ja välittämiseen ja pitää kansanvalistajien – raittius-, osuustoiminta- ja vanhojen puolueiden - toimintaa uskonnollishenkisen kasvatuksen tunnustuksellisenä jatkeena: ”yhdyssana kansanvalistus, käsite, johon sekoittuu aimo annos makeaa, haihattelevaa ins Blaue hinein pyrkimystä... jonka merkillisenä ilmennyksenä meillä on itse kansanvalistajakin!” (emt.) Kansansivistys sana edellytti vakavaa asiallisuutta, tieteellisten menettelytapojen ja omakohtaisen harkinnan omaksumista, tapahtui se sitten maalaisnuorison tarpeisiin vastaavissa kansanopistoissa, työväen oloja silmällä pitävissä työväenopistoissa tai työväestön omaehtoisessa, sosialistis-eettisessä sivistystoiminnassa. Muun seuratoiminnan sivistyksellisyyttä hän epäili, vaikka nuorisoseurat korostivat valistustyönsä opinnollisuutta: ”Kasvatus on lasten ja nuorten tiedollista opetusta ja myös tunteen ja tahdon kehittämistä. Valistus taas on aikuisten tiedollista ja älyllistä kehitystä, päämääränä kyky ymmärtää esiintyviä ilmiöitä ja lakeja; mutta tiedon vaikutus ulottuu myös tunne- ja tahtoelämään, joten valistuskin on tavallaan kasvatusta” (Rauhala 1928, 218).

Yhä suurempi osa elinkelvottomien pientilojen, mutta talollistenkin nuorisosta oli kuitenkin pakotettu, mutta myös halukas irtautumaan puutteellisista ja erilaisuutta suvaitsemattomista elinolosuhteistaan. 1960-luvun lopulla alkaneessa pienviljelijä-Suomen pakkoluovutuksessa ”oma maa” katosi. Petettyjen pientilallisten ja asemastaan alentuneiden talollisten nuoriso halusi unohtaa agraariset ”juurensa” ja talonpoikaisen sivistysaatteen. Vaihtoehtona tukeuduttiin sen syrjäyttämän väestön kokemukseen ja aatteisiin, haettiin ”omaa maata ja kansaa” kansainvälisestä imperialismin ja kapitalismin vastaisista liikkeistä. Suomessa niin työväen- kuin maahenkilöidenkin sivistys oli nojannut oppilaitosten, järjestöjen ja kouluhallinnon välisiin yhteyksiin ja yhteisymmärrykseen: 1970-luvulla niin politiikka kuin hallinto teknokratisoituvat ja entiset veliverkostot

Anja Heikkinen

SAKKE-hanke

Aikuiskasvatuksen muuttuvat paradigmat -teos: Oma maa ja kansa -artikkeli

LUONNOS

ETHÄN KOPIOI!

menettivät merkitystään. Reformistisella modernisaatiopolitiikalla kehitettiin rinnakkain teollisuuden kilpailukykyä ja hyvinvointivaltiota ja seurauksia puskuroitiin Neuvostoliiton kaupan tukemalla aluepolitiikalla. Taloudellinen ja poliittinen eliitti tarkasteli kansaa entistä enemmän kansallisen talouden inhimillisenä voimavarana: ammatillisen aikuiskoulutuksen kehittämiseen ei vanhoja oppeja kaivattu. (Heikkinen 2010) Kun toisaalla myös oikeistopuolueet ja ammattiliitot halusivat osansa vapaalle sivistystyölle suunnatusta julkisesta tuesta, yleistyivät yleisten, yhteistä etua tavoittelevien kansallisten aatteiden sijaan poliittiset ja ammatilliset etupyrkimykset.

Keskushallintokeskeinen teknokraattinen yhteiskuntapolitiikka alueellistui ja paikallistui 1980–90-luvuilla. Talouslama ja liittyminen Euroopan Unioniin kiihdyttivät kilpailukykyyn ja työllisyyden nostamista sen keskiöön. ”Omasta maasta ja kansasta” tuli oppivia alueita, joilla elinkeinoelämän, julkishallinnon eri toimialojen ja kansalaisjärjestöjen toimijat etsivät markkinoilta oikeutusta olemassaololleen. Vastaavaa tapahtuu myös muissa Pohjoismaissa. Kun ruotsalainen opintopiiriliike lähti mukaan aikuiskoulutuksen markkinaperustaiseen kilpailuun 1990-luvulla, se menestyäkseen yhdisti logos-perustaisen markkinapuheen ja paatos-perustaisen kasvatuspuheen. (Petersen 2006) Logos-puhe kuvaa tehokkaita, työllistäviä koulutusratkaisuja, jotka vastaavat työllistymisongelmaisten yksilöllisiin tarpeisiin, antaen lupauksia uusien asiakasryhmien palvelemiseen. Paatos-puhe vakuuttaa kohderyhmille soveliaista – eli liian vaativista, käytäntöä ja teoriaa yhdistävistä – koulutusratkaisuista, joissa nojataan kansansivistyksen vapaisiin ja vapaaehtoiisiin työtapoihin, jotka lupaavat toimijoille kansansivistyksellisen perinteen säilyttämisen. (emt., 169.) Aatteiden sijasta toimijat perustelevat olemassaoloaan ja etsivät uusia identiteettejä erilaisten potentiaalisten asiakkaiden, hallinnon ja rahoittajien ehdoilla.

Kriittinen perehtyminen kansaiseen, maahenkiseen ja seuralliseen sivistysperinteeseen olisi Suomessa mitä ajankohtaisinta, kun aikuiskasvatusta toteutetaan ylikansallistuneen politiikan ja globaalin markkinatalouden oloissa. Voidakseen osallistua ja vaikuttaa

Anja Heikkinen

SAKKE-hanke

Aikuiskasvatuksen muuttuvat paradigmat -teos: Oma maa ja kansa -artikkeli

LUONNOS

ETHÄN KOPIOI!

Suomen ja suomalaisuuden tekemiseen nyt, niin aikuiskasvattajien kuin politiikantekijöiden olisi tarpeen ymmärtää niiden historiallista kehkeytymistä. (Heikkinen 2003.) Angloamerikkalaisten sosiologisten ja psykologisten virtausten ja EU-standardien omaksumisen ohessa kannattaisi analysoida ja hyödyntää yli satavuotisen sivistystyön kokemuksia. Ehkä ajan henki snellmanilaisittain edellyttää sivistystä, joka tavoittelee kansallisvaltiot ylittäviä oman maan ja kansan tulkintoja. Ymmärtämällä omaa kehityshistoriaansa suomalaiset voisivat olla rakentavasti mukana ihmiskunnan ja sen asuinplaneetan tulevaisuutta koskevassa poikkikulttuurisessa neuvonpidossa niin nykyterritorionsa sisällä kuin ulkopuolella.

Lähteet

- Castrén, Z. (1929). Valtio ja vapaa kansansivistystyö. *Kansanvalistus ja Kirjastolehti* 5-6/1929. Glatuopistot. Saatavilla <http://www.laatuopistot.fi>
- Hynninen, E. (1924). Pellervo-seuran suorittaman työn yhteiskunnallisesta merkityksestä. Pellervo-seura. Yhteiseltä taipaleelta. Pellervo-seuran kirjasto N:o 42. Helsinki: Pellervo-seura.
- Inkilä, A. (1949). Kansanvalistusseuran perustaminen. *Kansansivistys* 3/1949.
- Johnsson, M. (1906). Mitä uusi aika vaatii kansanopetukseen nähden. *Valvoja*, vol. 26. 109-122. Kankaanpään opisto. Saatavilla <http://www.kaankaanpaa.fi/opisto/>
- Karri (1930). Suomen maalaisväestön kouluutus suunnan arvostelua. *Kansanvalistus ja Kirjastolehti* 3/1930.
- Kaukovalta, K. V. (1931). Hämeen läänin historia II. Hämeenlinna: Arvi A. Karisto O.Y.
- Kekkonen, J. (1916). Kansalaistietoa ammattilaisille. Helsinki: Otava.
- Liakka, N. (1916). Sivistys ja kansansivistys. *Kansanvalistus* 3/1916.
- Liakka, N. (1919). Vapaa kansanvalistustyö. *Kansanvalistus* 1-2/1919.
- Liakka, N. (1924). Osuustoiminta ja kansansivistys. Pellervo-seura. Yhteiseltä taipaleelta. Pellervo-seuran kirjasto N:o 42. Helsinki: Pellervo-seura.
- Liakka, N. (1930). Kansansivistystyön syventämisestä. *Kansanvalistus ja Kirjastolehti* 2/1930.
- Liakka, N. (1942). Kansansivistysperiaatteen kehityksestä Suomessa ennen itsenäisyyden aikaa. *Vapaa kansansivistystyö. Vuosikirja 1942*. Helsinki: Kansansivistysopillinen yhdistys.
- Linturi, H. (2003). Otavan opisto: savolainen sankaritarina. Saatavilla <http://nexusdelfix.internetix.fi/sisalto/materiaalit/4_artikkelit/5_verkko/1_internetix/2_otava>.
- Rauhala, K. N. (1928). *Isänmaan kirja IV. Sivistys*. Porvoo: WSOY.
- Snellman, J. (1846). Sivistys ja yleishenki. *Saima* N:o 51/1846.
- Snellman, J. (1842). *Valtio-oppi (Läran om staten)*. Kootut teokset: Osa 5. Saatavilla http://www.snellman200.fi/kootut_teokset/pdf/Osa_5.pdf.
- Suomen Virallinen Tilasto, sarja 10.

Anja Heikkinen

SAKKE-hanke

Aikuiskasvatuksen muuttuvat paradigmat -teos: Oma maa ja kansa -artikkeli

LUONNOS

ETHÄN KOPIOI!

Torvelainen, J. (1924). Pellervon neuvojana heränneitten parissa 1900-luvun vaihteessa. Pellervo-seura. Yhteiseltä taipaleelta. Pellervo-seuran kirjasto N:o 42. Helsinki: Pellervo-seura.

Vapaan kansansivistystyön vuosikirjat. Helsinki: Otava.

Vapaan Sivistystyön vuosikirjat. Helsinki: Kirjastopalvelu.

Vapaan Sivistystyön vuosikirjat. Helsinki: Otava.

Kirjallisuus

Aaltonen, R. & Tuomisto, J. (toim.) (1991). Valistus, sivistys, kasvatus. Vapaan sivistystyön XXXII vuosikirja. Helsinki: KVS ja ATS.

Aarnio, E. (2003). Puolue. Hyvärinen, M., Kurunmäki, J., Palonen, K., Pulkkinen, T., Stenius, H. (toim.). Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoriaa. Tampere: Vastapaino.

Alanen, A. (1963). Opintokerhityön näköaloja. Tampere: Yhteiskunnallinen korkeakoulu.

Alanen, A. (1986). Sivistysjärjestöjen tehtäväkuvan muuttuminen. Aikuis- ja nuorisokasvatuksen laitoksen julkaisuja 23/1986. Tampere: Tampereen yliopisto.

Eduskunta - Edustajamatrikkeli. Saatavilla

<<http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/hx5000.sh?%7Bhnro%7D=911524&%7Bkieli%7D=su&%7Bhaku%7D=kaikki>>.

Halme, A. (2003). Eteen eestä ihanteen. Kansanopistoelämää Lahdessa 1893-1939. Helsinki: KVS.

Heikkilä-Nurmi, T. (1991) Nuorisoseuraliike kirjallisuusharrastuksen ja kirjastoasian edistäjänä 1881-1917. Kirjastotiede ja informatiikka 2/1991, 43-51.

Heikkinen, A. (1995). Lähtökohtia ammattikasvatuksen kulttuuriseen tarkasteluun. Esimerkkinä suomalaisen ammattikasvatuksen muotoutuminen käsityön ja teollisuuden alalla 1840-1940.

Tampere: Tampereen yliopisto.

Heikkinen, A. (2003). Kansainvälistä konsultointia vai poikkikulttuurista tutkimusyhteistyötä.

Manninen, J. (toim.) Aikuiskasvatus tutkijoiden silmin – tutkimusta 2000-luvun taitteessa.

Helsinki: Kansanvalistusseura.

Heikkinen, A. (2010). Halukkaita ja tehokkaita ammattilaisia. Tässä teoksessa.

Huuhka, K. (1955). Talonpoikaisnuorison koulutie: tutkimus talonpoikaisen nuorison koulun käynnistä ja siihen vaikuttaneista sosiaalisista tekijöistä Suomessa 1910-1950. Helsinki: SHS.

Jarning, H. (2002). The Folk High Schools and General Education. Esitelmä ISCHE XXIV konferenssi, Pariisi, heinäkuu 2002.

Karjalainen, E. (1984). Järjestömuotoinen kansansivistystyö 1: yleiset kansansivistysjärjestöt.

Karjalainen, E. & Toiviainen, T. (toim.). Suomen vapaan kansansivistystyön vaiheet. Helsinki: Weilin+Göös.

Karttunen, M. O. (1979). Suomen kansanopisto 1889–1979. Helsinki: Suomen kansanopistoyhdistys.

Kempainen, S. (2008). Koulu elämää varten. Kainuun opisto nuorison kasvattajana 1909-1948. Pro gradu-tutkielma.

<http://joypub.joensuu.fi/publications/masters_thesis/kempainen_koulu/kempainen.pdf>.

Anja Heikkinen

SAKKE-hanke

Aikuiskasvatuksen muuttuvat paradigmat -teos: Oma maa ja kansa -artikkeli

LUONNOS

ETHÄN KOPIOI!

Korsgaard, O. (2004). Kampen om folket. Gyldendalske Boghandel: Köbenhavn.

Korsgaard, O. (2009). People as the key to the Nordic tradition of adult education

(folkeoplysning). Esitelmä ESREA-seminaarissa Life Course and Learning in History, Turku 8.-9.6.2010.

Kuisma, M., Henttinen, A., Karhu, S., Pohls, M. (1999). Kansan talous. Pellervo ja yhteisen yrittämisen idea 1899-1999. Helsinki: Pellervo-seura.

Liikanen, I. (1989). Kansanvalistajien kansakunta. Kansanvalistusseura fennomanian aatteellisena ja organisatorisena keskuksena. Alapuro, R., Liikanen, I., Smeds, K., Stenius, H. (toim.) Kansa Liikkeessä. Helsinki: Kirjayhtymä.

Liikanen, I. (2003). Kansa. Hyvärinen, M., Kurunmäki, J., Palonen, K., Pulkkinen, T., Stenius, H. (toim.). Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoriaa. Tampere: Vastapaino.

Ollitervo, S. & Tervonen, K. (toim.) (2006). Herder, Suomi, Eurooppa. Helsinki: SKS.

Mylly, J. (2003). Alkio, Santeri (1862-1930). Suomen kansallisbiografia. Helsinki: SKS. 258-262.

Myyryläinen, H. (2002). Juuret syvällä, siivet korkealla. Otavan Opisto 110 vuotta. Saarijärvi.

Mäkinen, I. (2003). Niilo Liakka (1864-1945). Suomen kansallisbiografia. Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura. 112-113.

Niemelä, J. (1996). Lääninlampureista maaseutukeskuksiin. Tampere: Tammer-paino.

Niemi, K. (2004). Valistuseetos kannattelee nuorisokasvatusliikkeiden ensimmäistä aaltoa. Saatavilla <<http://www.kommentti.fi/>>.

Nilsson, A., Nilsson F. (2009). Vocational Education and Training in the Swedish Folk High School, 1868-1940. Esitelmä ESREA-seminaarissa Life Course and Learning in History, Turku 8.-9.6.2010.

Numminen, J. (2006). Nuorisoseurat 125 vuotta. Kasvua kaiken ikää. Saatavilla <<http://www.nuorisoseurat.fi/>>.

Oksanen, A. (1964). Suomen kansanopistot toisen maailmansodan jälkeen. Karttunen, M. O. (toim.). Suomen kansanopistoyhdistys 1964. Maamme kansanopisto 75-vuotias 1964. Helsinki: Suomen kansanopistoyhdistys.

Petersen, A.-M. (2006). Marknadsorientering inom folkbildningen. Göteborg: Bokförlaget BAS.

Pulkkinen, T. (1989). Kansalaisyhteiskunta ja valtio. Alapuro, R., Liikanen, I., Smeds, K., Stenius, H. (toim.) Kansa Liikkeessä. Helsinki: Kirjayhtymä.

Rantanen, P. & Saari-Musakka, M. (1994). Opintokeskukset ja sivistysjärjestöt. Jakku-Sihvonen, R. & Yrjölä, P. (toim.). Aikuiskoulutus 1990-luvun Suomessa. Helsinki: Opetushallitus.

Sallila, P. (2004). Yli 130 vuotta sivistystyötä. <http://www.kansanvalistusseura.fi/>

Smeds, K. (1989). Nuorisoseurat ”kunnan kansalaisen” kasvattajina. Alapuro, R., Liikanen, I., Smeds, K., Stenius, H. (toim.) Kansa Liikkeessä. Helsinki: Kirjayhtymä.

Smolander, J. (2000). Suomalainen oikeisto ja ”kansankoti”. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Stenius, H. (2003). Kansalainen. Hyvärinen, M., Kurunmäki, J., Palonen, K., Pulkkinen, T.,

Stenius, H. (toim.). Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoriaa. Tampere: Vastapaino.

Anja Heikkinen

SAKKE-hanke

Aikuiskasvatuksen muuttuvat paradigmat -teos: Oma maa ja kansa -artikkeli

LUONNOS

ETHÄN KOPIOI!

Vaherva, T., Malinen, A., Moisio, A., Raivola, R., Salo, P., Kantasalmi, K., Kamppi, P. & Silvennoinen, H. (2006). Vapaan sivistystyön oppilaitosrakenne ja palvelukyky. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 16. Jyväskylä: Koulutuksen arviointineuvosto.

Wallén, B. (2010). Pienet paikat, suuret asiat. Tässä teoksessa.

Vasara, E. (1997). Valkoisen Suomen urheilevat soturit – Suojeluskuntajärjestön urheilu- ja kasvatustoiminta vuosina 1918-1939. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Viitala, R. (2008). Johda osaamista! Helsinki: Infor.

Wink, H. (2007). Kehityskeskustelu dialogina ja diskursiivisina käytäntöinä. Tapaustudkimus kehityskeskusteluista metsäteollisuuden organisaatioissa. Tampere: Tampereen yliopisto.

ⁱ Niilo Liakka (1864-1945) oli Suomalaisen puolueen, sittemmin Maalaisliiton, aktiivi ja kansanedustaja, kansanopiston rehtori, toimittaja, Kansanvalistusseuran, Pellervo-seuran ja Suomen Nuorisoliiton johtomies, opetus- ja sosiaaliministeri. Arvo Inkilä (1906-1965) oli Nuorsuomalaisen, sittemmin Edistyspuolueen kansanedustaja, kansanopiston ja työväenopiston (lyhyen aikaa myös Yhteiskunnallisen korkeakoulun) opettaja, Kansanvalistusseuran ja Suomen Nuorisoliiton johtomies, toimittaja sekä lukuisten kansalaisjärjestöjen aktiivi.

ⁱⁱ Mikael Johnsson, myöh. Soininen (1860-1924) oli Suomalaisen puolueen, sittemmin Edistyspuolueen kansanedustaja, professori, opetusministeri ja kouluhallituksen ylijohtaja, raittiusliikkeen aktiivi.

ⁱⁱⁱ Yrjö Länsiluoto (1890-1954) oli filosofian kandidaatti, joka toimi kansanopiston johtajana ja kouluhallituksessa kansansivistystyön kouluneuvoksena (1934-1952).

^{iv} Santeri Alkio (1862-1930) oli nuoriseuraliikkeen ja Maalaisliiton perustajahahmo, ideologinen linjaaja ja kirjailija. Hän toimi maakauppiaina, em. liikkeiden lehtien päätoimittajana, kansanedustaja ja lyhyen aikaa myös sosiaaliministeri. Laajemmin Santeri Alkiota käsitellään teoksen osassa Suomalaisen aikuiskasvatuksen vaikuttajat (toim. Kantasalmi, K. ja Nest, M.).

^v Opetusaineiden luokittelutavat ovat toki vuosien varrella muuttuneet ja riippuneet ilmoittajien tulkintoista.

^{vi} Tästä kirjoituksesta jäävät valitettavasti pois monet ansiokkaat vapaan sivistystyön analyysit, jotka olisi syytä ottaa jatkotutkimuksessa huomioon, kirjoittajinaan yliopistotutkijoiden ohella esimerkiksi Paavo Suvanto, Jaakko Numminen, Seppo Niemelä, Ville Marjomäki, Aaro Harju ja Hannu Linturi.

^{vii} Otan itselleni hieman ansiota siitä, että Koorsgaardin kanssa käytyjen keskustelujen jälkeen hän on maininnut kansan yhteydessä myös oikoksen, joskaan en ole nähnyt sen aiheuttamia uusia tulkintoja.

^{viii} Brittiläisessä talous- ja sosiaalhistoriassa (teollisesta) työtä tekevistä köyhälistöstä käytetyn ilmaisun ”labouring poor” vastineeksi voisikin Suomessa ehdottaa ilmaisua viljelevä köyhälistö - ”farming poor”.